

Onderzoek toekomst

Kenniscentrum Leermiddelen

Waar een wil is, is een weg

Jos van Kuijk
Ed Smeets
Loes van Druten

Onderzoek toekomst Kenniscentrum Leermiddelen

Waar een wil is, is een weg

Jos van Kuijk
Ed Smeets
Loes van Druten

Nijmegen, oktober 2016

© 2016 KBA Nijmegen

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van het Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt te Nijmegen.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1	Inleiding, onderzoeksvragen en onderzoeksaanpak	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Onderzoeksvragen	1
1.3	Onderzoeksaanpak	2
1.4	Leeswijzer	4
2	Situatieschets markt 'curriculum en leermiddelen'	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Situatieschets speelveld: curriculum en leermiddelen	5
2.3	Samenhang speelveld en (gemeenschappelijke) uitgangspunten	7
3	Resultaten analyses	9
3.1	Resultaten enquête scholen	9
3.2	Sterkte en zwakte analyse KCL-SLO	14
3.3	Analyse van discussiepunten	16
3.4	Delphi-methode en toekomst scenario's	18
4	Scenario's voor de toekomst van KCL-SLO	23
4.1	Inleiding	23
4.2	Scenario's	23
4.3	Wenselijkheid scenario's	29
4.4	Vergelijking met scenario's SLO	31
4.5	Terugblik op de vragen in dit onderzoek	33
	Bijlage Informatie Delphi-ronde (aangeboden scenario's)	37

1 Inleiding, onderzoeksvragen en onderzoeksaanpak

1.1 Aanleiding

Het Kenniscentrum Leermiddelen (KCL), onderdeel van de SLO Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO)¹, verzamelt, rubriceert en beschrijft informatie over leermiddelen (beschikbaarheid, inhoud, kwaliteit) en ondersteunt daarmee scholen bij het kiezen en gebruiken van leermiddelen (wikiwijsleermiddelenplein). Het KCL-SLO heeft ook een functie in het verstrekken van beleidsinformatie over het gebruik en de inzet van leermiddelen op stelselniveau aan het ministerie van OCW en andere instellingen en organisaties zoals bijvoorbeeld de Inspectie van het onderwijs, sectorraden en uitgevers (leermiddelenmonitor). Tenslotte ondersteunt KCL de SLO bij het uitvoeren van haar taken en het ontwikkelen van bijvoorbeeld leerlijnen. Het gaat bij het aanbod aan informatie zowel om gegevens over methoden (van educatieve uitgevers) als over aanvullend materiaal (door scholen en individuele leraren) en het betreft zowel geschreven (folio) als digitale leermiddelen.

De markt van leermiddelen verandert snel en is voortdurend in beweging. Digitale leermiddelen nemen snel in aantal en aard toe en ook andere dan educatieve uitgevers spelen meer en meer een rol in de uitgifte van (aanvullende) leermiddelen. Scholen/leraren zetten ook steeds meer digitale leermiddelen in en er ontstaat een mix van leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal) om alle leerlingen beter te bedienen. De vragen spelen dan ook welke toekomst KCL-SLO kan hebben, of KCL-SLO een goed overzicht biedt van (trends in) leermiddelen en of informatie over de kwaliteit van leermateriaal een publieke taak is? Kortom: kan KCL-SLO aan scholen en overheid voldoende en adequate ondersteuning bieden?

1.2 Onderzoeksvragen

Met dit onafhankelijk onderzoek wilden OCW en SLO dan ook inzicht in:

- De behoefte van leraren en scholen aan ondersteuning bij de keuze van leermiddelen en het verantwoord combineren van leermiddelen.
- De behoefte bij leraren en scholen aan informatie over de kwaliteit van leermiddelen.
- De behoefte van andere partijen (o.a. OCW, Kennisnet, PO-Raad, VO-raad, SLO, uitgevers en brancheorganisatie GEU) aan informatie over de kwaliteit van leermiddelen.
- Mogelijke toekomstscenario's voor KCL-SLO. Waarbij in ieder geval zowel stoppen als doorgaan met KCL belicht moeten worden. Toekomstbestendigheid is daarbij de norm, uitgewerkt in het flexibel aansluiten op ontwikkelingen in de leermiddelenmarkt en de techniek, flexibel aansluitend bij de behoeften in het onderwijsveld, kostenefficiëntie en duurzame financiering.

---

¹ Kenniscentrum leermiddelen (KCL) is geen apart onderdeel of afdeling van SLO. De taken in het Kenniscentrum worden uitgevoerd door SLO-medewerkers die via een soort matrixstructuur werkzaamheden verrichten voor het Kenniscentrum. In het vervolg van deze rapportage spreken we daarom verder van KCL-SLO.

Meer concreet moesten de volgende deelvragen met dit onderzoek beantwoord worden:

1. Welke functie(s) vervult KCL-SLO op dit moment in de leermiddelenmarkt?
2. Welke behoefte is er vanuit leraren, scholen (en besturen) aan onafhankelijke en objectieve informatie over leermiddelen bij de keuze en het combineren van leermiddelen (methoden en aanvullend, digitaal, niet-digitaal) met als doel meer maatwerk voor leerlingen te leveren?
3. Welke behoefte is er vanuit leraren, scholen (en besturen) aan een objectieve kwaliteitsborging van leermiddelen (door de overheid of anderen)?
4. Welke functie vervult KC-SLO voor andere partijen, waaronder SLO, Kennisnet, onderwijsbegeleidingsdiensten/adviseurs, PO-Raad, VO-raad, uitgevers, GEU en OCW?
5. In hoeverre is de objectieve kwaliteitsborging van leermiddelen een publieke taak?
  - a. Welke ontwikkeling is te verwachten als SLO stopt met KCL-SLO?
  - b. Is het in dat geval nodig om enkele randvoorwaarden te (blijven) organiseren? Zo ja, welke en waarom?
  - c. Hoe zit het zowel bij a als bij b met kosten en baten?
6. In hoeverre is een dienst als KCL-SLO in de toekomst nog nodig, gelet op ontwikkelingen als Onderwijs2032 en digitalisering? En welke andere ontwikkelingen spelen daarbij nog een rol?
7. Is KCL-SLO de enige manier om objectieve en onafhankelijke informatie over leermiddelen te verstrekken en zicht te geven op de kwaliteit van leermiddelen?
  - a. In hoeverre worden de functies zoals hierboven benoemd nu door KCL-SLO ingevuld?
  - b. Kan dit alleen door KCL-SLO worden gedaan, of zouden ook andere partijen of voorzieningen buiten KCL-SLO deze taak kunnen vervullen?
  - c. Wordt dit eventueel al door andere partijen gedaan? En zo ja, hoe doen zij dat dan? Zijn daar voor scholen kosten aan verbonden? Welke hierboven genoemde functies dekken zij daarmee af?
  - d. Is het nodig dat deze functies op één plek zijn belegd of dat alle functies zijn afgedekt?
8. Hoe kun je de kwaliteit van leermiddelen beschrijven, zonder een oordeel te geven over de inhoud van leermiddelen?
9. Indien KCL-SLO blijft bestaan:
  - a. Welke functies zou het dan moeten vervullen voor welke stakeholders?
  - b. Welke toekomstscenario's zijn dan denkbaar gelet op de ontwikkelingen op de leermiddelenmarkt?

De verschillende functies/taken van KCL-SLO moeten bij de beantwoording onderscheiden worden en de reeds uitgevoerde onderzoeken vormen mede de vertrekbasis voor het onderzoek.

1.3 Onderzoeksaanpak

Het onderzoek omvatte het uitvoeren van enquêtes in het primair en voortgezet onderwijs, het voeren van vraaggesprekken met sleutelpersonen en betrokkenen in de 'markt van curriculum en leermiddelen' en het ontwikkelen van scenario's die door middel van een Delphi-methode zijn getoetst.

School enquêtes

In dit onderdeel van het onderzoek ging het er om zicht te krijgen op de behoefte aan en het gebruik en de waardering van het aanbod van het KCL-SLO door het onderwijsveld. Daartoe is een enquête onder leerkrachten/directeuren/ib'ers of zorg coördinatoren in het primair en voortgezet onderwijs uitgevoerd. De respondenten zijn per email en telefonisch uitgenodigd deel te nemen aan een webenquête.

De enquête bevatte de volgende onderdelen:

- of de verschillende onderdelen van KCL-SLO (wikiwijsleermiddelenplein en de leermiddelenmonitor) bekend waren;
- of de school gebruik maakt van sites/externe adviseurs bij de keuze van leermiddelen;
- of de school behoefte heeft aan informatie bij de keuze van leermiddelen;
- aan welke informatie over de kwaliteit van leermiddelen de school (leraar, team) behoefte heeft;
- door wie, volgens de school, het best informatie gegeven kan worden over de kwaliteit van leermiddelen;
- wie in de informatievoorziening kan voorzien als wikiwijsleermiddelenplein dit niet doet.

De vragenlijst is in samenspraak met de opdrachtgever opgesteld.

Er zijn 150 leraren en schoolleiders in het po en vo gebeld die hebben toegezegd deel te nemen aan het onderzoek. De vragenlijst is bedoeld om een indicatief beeld te verstrekken van de meningen in het onderwijsveld over de bekendheid en het gebruik van diensten van KCL-SLO.

Vraaggesprekken met sleutelpersonen

In totaal zijn er 15 gesprekken (waaronder vier groepsgesprekken) gevoerd met 22 personen. De geïnterviewden zijn afkomstig van OCW, SLO, Kennisnet, Inspectie van het onderwijs (po en vo), PO-Raad, VO-raad, uitgevers en gezamenlijke uitgevers, distributeurs, onderwijsbegeleidingsdienst en inkoopadvies- en aanbestedingsorganisaties. Er is zowel gesproken met personen op directieniveau als op beleids- en uitvoerend niveau. De gesprekken hebben zowel op locatie als telefonisch plaatsgevonden. In alle gevallen is vooraf een leidraad toegestuurd ter voorbereiding op de gesprekken. Alle organisaties gaven bij benadering direct te kennen te willen meewerken aan het onderzoek.

In de interviews is informatie verzameld over:

- functies en rollen van KCL-SLO in het algemeen en voor de eigen organisatie en waardering daarvoor;
- sterke en zwakke punten aan de operationele uitvoering van de taken door KCL-SLO (ontsluiting en vindbaar maken, verstrekking informatie (over kwaliteit) over leermiddelen, analyse leermiddelen en ondersteuning bij informatie en keuzeprocessen);
- noodzaak en haalbaarheid van het verstrekken van informatie over de kwaliteit van leermiddelen;
- is verstrekking van informatie over de kwaliteit een publieke of private activiteit en onder welke voorwaarden is dat mogelijk.

Scenario's voor Delphi methode

Op basis van de vragenlijsten, de documenten en de gesprekken is een document opgesteld van 8 pagina's met een globaal beeld op het speelveld van de markt van curriculum en leermiddelen, een sterkte-zwakteanalyse van KCL-SLO, met daaraan gekoppeld enkele discussiepunten en

een drietal scenario's. In de eerste ronde van de Delphi zijn 22 personen (dezelfde als de geïnterviewden) benaderd voor het geven van een reactie op de scenario's. Hieraan hebben 15 personen uit 9 organisaties deelgenomen. Vanwege de vele inhoudelijke en constructieve opmerkingen uit de eerste Delphi-ronde is geen tweede Delphi-ronde uitgevoerd.

De onderzoekers zijn bij de uitvoering van het onderzoek begeleid door een begeleidingscommissie bestaande uit medewerkers van OCW en SLO. Er is diverse keren via de mail contact geweest (vragenlijst, Delphi-rapportage, stand van zaken) en er is overleg gevoerd over de start van het onderzoek en over de concepteindrapportage.

1.4 Leeswijzer

In dit rapport geven we in hoofdstuk 2 eerst een overzicht van het speelveld van de 'markt van curriculum en leermiddelen' en presenteren we een aantal uitgangspunten voor informatievoorziening over leermiddelen in de toekomst'. In hoofdstuk 3 doen we verslag van de vragenlijst die is afgenomen bij scholen in het po en vo. Vervolgens wordt in dit hoofdstuk mede op basis van de gevoerde gesprekken en de documentenanalyse een stekte-zwakteanalyse opgesteld en worden de resultaten van de Delphi-ronde geanalyseerd. De resultaten van deze ronde en daarmee mogelijke scenario's voor de toekomst van KCL-SLO worden beschreven in hoofdstuk 4. Hier wordt ook ingegaan op de wenselijkheid ervan en wordt een vergelijking gemaakt met de door SLO in 2015 zelf ontwikkelde scenario's voor de toekomst van KCL-SLO. We sluiten af met een beantwoording van de vragen gesteld in dit onderzoek.

2 Situatieschets markt 'curriculum en leermiddelen'

2.1 Inleiding

We schetsen kort een aantal belangrijke kenmerken in 'de markt van curriculum en leermiddelen' op basis van de recente literatuur, resultaten van een afgenomen vragenlijst bij leraren/directeuren (vooral indicatief) en gehouden interviews met betrokkenen bij curriculum(ontwikkeling) en informatieverstrekking over leermiddelen. Vervolgens beschrijven we enkele ontwikkelingen die in dit speelveld plaatsvinden. Tot slot geven we de samenhang in dit speelveld aan en geven we enkele uitgangspunten die van belang zijn voor de te ontwikkelen scenario's voor de toekomst van KCL-SLO. .

2.2 Situatieschets speelveld: curriculum en leermiddelen

De belangrijkste kenmerken van de markt van curriculum en leermiddelen zijn:

- wens van het onderwijsveld (en OCW en Inspectie) om meer recht te doen aan verschillen tussen leerlingen (differentiatie, gepersonaliseerd onderwijs);
- aandacht voor 21^e eeuwse vaardigheden (o.a. ict, informatievaardigheden, probleemoplossend denken, kritisch denken, samenwerken);
- toename in het aanbod en gebruik van digitale leermiddelen (adaptief, interactief);
- toename in de vraag naar en ontwikkeling van modulaire leermiddelen;
- vraag naar en ontwikkeling van kernmethoden;
- toename in het gebruik van een mix van leermiddelen (methoden, additioneel, digitaal). Meer flexibiliteit in het gebruik van leermiddelen. Over de betekenis van deze ontwikkelingen voor de kwaliteit van de ingezette leermiddelen en daarmee voor de kwaliteit van het onderwijs en de mate van professionaliteit van leraren voor het willen en kunnen mixen/arrangeren van leermiddelen is discussie tussen publieke en private partijen;
- niet van alle leermiddelen is er in het po evenveel aanbod;
- te weinig digitale leermiddelen van goede kwaliteit en geen aanpak om die kwaliteit te realiseren;
- behoefte in het onderwijsveld aan vooral informatie over gebruiksmogelijkheden (ook ervaringen van collega's) en aan objectieve en onafhankelijke informatie over de kwaliteit van leermiddelen (vooral: pedagogisch, didactisch, leerlijnen en kerndoelen);
- grote impact van distributeurs en uitgevers op het informatie- en (ondersteuning van het) keuzeproces van eermiddelen en het veelvuldig gebruik van scholen (leraren, teams, directeuren) van deze mogelijkheden. Distributeurs hebben vermoedelijk een zeer goed overzicht van leermiddelen omdat zij deze informatie van veel uitgevers krijgen;
- afname in de begeleiding door adviesorganisaties (begeleidingsinstellingen) van het informatie- en keuzeproces van leermiddelen;
- aanwezigheid van SLO (onafhankelijke en objectieve expert curriculum, kern- en leerdoelen en leerlijnen) voor beschrijving en analyse van leermiddelen per vak, per leermiddel of domein en voor een algemeen overzicht van het gebruik van leermiddelen voor beleid (publiek bekostigd);

- aanwezigheid overeengekomen kader (metadata, onderwijsbegrippenkader: OBK); 'dezelfde taal spreken' voor beschrijving en analyse van leermiddelen, wat ook steeds in ontwikkeling is/blijft (publiek bekostigd);
- aanwezigheid Kennisnet (expert technische infrastructuur / ict-expertise) voor het vindbaar maken, zoeken en toegankelijk maken (o.a. Edurep, Edustandaard, OBK) van leermiddelen (publiek bekostigd);
- samenwerking tussen SLO en Kennisnet (publiek bekostigd) op het terrein van vindbaar maken van leermiddelen met elk een eigen deskundigheid en inbreng;
- aanwezigheid van meerdere bronnen (websites) met informatie over leermiddelen (wikiwijsleermiddelenplein (publiek bekostigd) en uitgevers, distributeurs, Digischool, Eduservice, VO-content etc.). Alle bronnen zijn gratis raadpleegbaar. Geen overzicht in hoe het onderwijsveld kan vinden wat er aan leermiddelen is;
- een variabel informatie- en keuzeprocess leermiddelen in de scholen voor po en vo (verschillen zowel binnen sectoren als tussen sectoren). Hooguit is er een overheersende wijze van informeren en zoeken door leraren, teams en scholen. Bovendien verschillend voor keuzeprocess methoden en additionele / digitale leermiddelen;
- bereidheid tot samenwerking tussen partijen (publiek en privaat) op (onderdelen van) de markt van curriculum en leermiddelen. In zekere zin kunnen belangrijke partners niet zonder elkaar;
- op stelselniveau geen duidelijke rolverdeling over regie op het terrein van leermiddelen tussen OCW, SLO-KCL, Kennisnet en bijvoorbeeld *sectorraden*.

Met deze beschrijving is het veld niet uitputtend beschreven, maar zijn de belangrijkste kenmerken in beeld gebracht. Deze situatie op de 'markt van curriculum en leermiddelen' leidt tot reacties bij *scholen* (individuele leraren, teams, leidinggevenden). Zo kiezen scholen er bijvoorbeeld voor om digitale leermiddelen meer en meer in te zetten voor differentiatie en gepersonaliseerd onderwijs en worden ze soms ook zelf ontwikkelaars van digitale leermiddelen. Bovendien daar waar vraag is (naar digitale leermiddelen voor bijvoorbeeld differentiatie), komt ook aanbod. De markt vernieuwt hierdoor en innoveert, zonder overigens direct zicht te hebben op de kwaliteit ervan.

Alle partijen (publiek en privaat) zien dat het aantal leermiddelen, met name digitaal, in sneltreinvaart toeneemt. Dat vraagt om een antwoord op de inpasbaarheid ervan in de leerlijnen en de kwaliteit ervan. Mede op basis van de grote toename van (digitale) leermiddelen en het garant kunnen staan voor goed onderwijs, gaan sectorraden eisen stellen aan (de kwaliteit van) leermiddelen en werpen ze zich op als regievoerders.

De *uitgevers, distributeurs en andere private marktpartijen* zijn zelf ook in ontwikkeling. Zo leveren uitgevers niet alleen leermiddelen, maar ook andere aanpalende leer- en hulpmiddelen, zoals software voor het bijhouden van vorderingen en bieden distributeurs ook eigen leermaterialen en diensten aan. Kortom een verbreding van diensten om de markt (nog) beter te bespelen en van dienst te zijn.

Een belangrijke vraag op basis van het bovenstaande is of er voldoende **marktwerking** is ofwel kunnen vraag en aanbod elkaar vinden zonder belemmeringen en drempels. En, levert dit naar behoefte van het veld kwalitatief hoogstaande leermiddelen die op de juiste en efficiënte wijze worden aangeboden. De belangen zijn groot en de kwaliteit van het onderwijs moet gegarandeerd zijn. Overigens zijn leermiddelen niet de enige en vermoedelijk ook niet de belangrijkste factor hierin. De kwaliteit en de professionaliteit van de leraar en de school bijvoorbeeld ten aanzien van het kunnen selecteren van leermiddelen, het arrangeren van een mix aan leermiddelen en

het geven van goed onderwijs zijn zeker zo belangrijk. Geconstateerd kan worden dat er vragen worden gesteld over deze marktwerking (ook door schaalvergroting en de kosten van innovatie) en het nemen van de regie door de sectorraden op het terrein van eisen aan leermiddelen kan gezien worden als een poging tot regulering. Deze eisen zijn zowel gericht naar de private als naar publieke partijen. Op een daarvan is dit onderzoek gericht: KCL-SLO.

2.3 Samenhang speelveld en (gemeenschappelijke) uitgangspunten

Als we het speelveld van curriculum en leermiddelen overzien kunnen we in ieder geval constateren dat er veel spelers zijn van publieke en private aard. Zowel aan de aanbodkant (uitgevers, distributeurs, ontwikkelaars) als aan de vraagkant (leraren, teams, scholen) zijn er verder veel ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen gaan zo snel dat het voor vrijwel alle betrokkenen moeilijk is een goed beeld te hebben van en zicht te hebben op de mogelijkheden, de inzetbaarheid en de kwaliteit van leermiddelen. Dit roept acties tot verbetering en regulering op. Aan de andere kant zijn er vanwege het belang dat de overheid hecht aan de kwaliteit van het onderwijs openbaar bekostigde instellingen/experts (zowel SLO als Kennisnet) die tot op heden als taak hebben het onderwijsveld onafhankelijk, objectief en zonder kosten te informeren over leermiddelen. Voor 2016 is voor wikiwijsleermiddelenplein en de leermiddelenmonitor een budget beschikbaar van ruim 700.000 euro². Er zijn ook andere – eveneens gratis toegankelijke - informatiebronnen voor leermiddelen. Deze worden vaak onderhouden door uitgevers (alleen eigen leermiddelen) of door distributeurs/ontwikkelaars. Kijken we naar de resultaten van de activiteiten van KCL-SLO (en Kennisnet) dan zien we een zeer grote databank (wikiwijsleermiddelenplein) met verschillende leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal), maar blijken hun belangrijkste producten/diensten (wikiwijsleermiddelenplein, leermiddelenmonitor) niet erg bekend te zijn in het onderwijsveld en wordt er navenant gebruik van gemaakt. Verder constateren we dat in dit veld van publieke en private spelers er vragen worden gesteld bij de vrije toegang van aanbieders en vragers tot informatie over leermiddelen ("is er voldoende marktwerking?").

Wat betekent dit voor dit onderzoek naar de toekomst van KCL-SLO? Welke uitgangspunten hanteren we of moeten we hanteren om op basis van dit onderzoek scenario's te (kunnen) ontwikkelen? Is bijvoorbeeld onafhankelijke en objectieve informatie over leermiddelen, die op kosten van de overheid verstrekt wordt, nodig en zo ja wat heeft de overheid / de maatschappij daar voor over? Wat betekent het dat in de dienstverlening (van KCL-SLO) aangesloten moet worden bij de behoefte van het onderwijsveld en hoever gaat dat en hoe doe je dat? Moet informatie over de kwaliteit van leermiddelen daar onderdeel van uitmaken? Zo ja, over welke kwaliteit hebben we het dan en wie levert die informatie? Steeds komt bij deze vragen ook de haalbaarheid ervan naar voren en hoe realistisch het is gezien het speelveld dat dit 'op een of andere wijze' waargemaakt kan worden. Kortom, vragen over wat en hoe volgen elkaar snel op.

---

2 Budget SLO voor leermiddelenactiviteiten tot 2014 1,1 miljoen. Vanaf 2014 zijn de leermiddelenactiviteiten (wikiwijsleermiddelenplein en leermiddelenmonitor) van SLO niet meer geormerkt en vormen deze onderdeel van de basisfinanciering van SLO. In 2015 is een efficiencykorting toegepast. Voor 2016 is een budget beschikbaar voor het wikiwijsleermiddelenplein van 616.652 euro en voor de leermiddelenmonitor van 98.000 euro.

Mede op basis van de gevoerde gesprekken hanteren wij in dit onderzoek een aantal uitgangspunten. Ondanks de verschillen in belangen tussen de partijen bestaat er over deze uitgangspunten ook een redelijke mate van overeenstemming:

- onafhankelijke en objectieve informatie over leermiddelen is noodzakelijk;
- bij informatieverstrekking over leermiddelen moet (zo veel als mogelijk) gebruik worden gemaakt van beschikbare experts/deskundigheid (efficiëntie, effectiviteit). De hen toegedichte taken liggen weliswaar vast, maar dienen bespreekbaar te zijn;
- openbare en kosteloze toegankelijkheid van informatie over leermiddelen is een vereiste;
- (zo veel mogelijk) gelijke informatie verstrekken over *alle* leermiddelen;
- dienstverlening op het terrein van het geven van informatie over leermiddelen moet (zo veel mogelijk) aansluiten bij de behoeften en de (zoek- en arrangeer)capaciteiten in het onderwijsveld;
- (meer) informatie over de kwaliteit van leermiddelen is gewenst/nodig (maar zal niet makkelijk te realiseren zijn);
- private en publieke partijen hebben elkaar nodig om het onderwijsveld optimaal te bedienen op het terrein van de keuze van leermiddelen;
- private en publieke samenwerking op het terrein van het genereren van informatie over leermiddelen en het aansluiten bij de behoefte van het veld is mogelijk met respect voor elkaars positie, verantwoordelijkheden en werkzaamheden/taken;
- er mogen geen belemmeringen zijn voor aanbieders van leermiddelen om hun informatie over leermiddelen te (kunnen) verspreiden en ook niet voor vragers om deze informatie te (kunnen) vinden en te gebruiken (gezonde marktwerking).

Deze gemeenschappelijke uitgangspunten hebben we gebruikt om de scenario's op te stellen die we voorgelegd hebben in de Delphi-ronde (zie hoofdstuk 3 en bijlage) en ze klinken ook door in de uiteindelijke scenario's in hoofdstuk 4.

In het volgende hoofdstuk presenteren we de resultaten uit de vragenlijst en geven we de resultaten van de sterkte-zwakke-analyse.

3 Resultaten analyses

3.1 Resultaten enquête scholen

In dit hoofdstuk rapporteren we de resultaten van de enquête bij scholen voor po en vo. De resultaten dienen vooral als indicatief en niet als representatief beschouwd te worden. Beschreven wordt de bekendheid van KCL-SLO en ingegaan wordt op de behoefte aan en het gebruik en de waardering van het aanbod van KCL-SLO door het onderwijsveld.

Steekproef en respons

Er zijn ruim 300 scholen in het primair onderwijs (bao en sbo), en voortgezet onderwijs (vo en vso) en speciaal onderwijs benaderd om deel te nemen aan het onderzoek. In totaal hebben 140 scholen meegewerkt aan het onderzoek, waarvan 32 de vragenlijst gedeeltelijk hebben ingevuld. Deze gedeeltelijk ingevulde vragenlijsten konden wel meegenomen worden in de analyses. Een groep van de gedeeltelijk ingevulde vragenlijsten heeft alleen de vragen 'kent u het wikiwijsleermiddelenplein' en 'kent u de leermiddelenmonitor' met 'nee' beantwoord en verder de vragenlijst niet ingevuld. Deze groep zal alleen meegenomen worden bij het beantwoording van deze twee vragen, maar verder buiten beschouwing worden gelaten.

Tabel 1 – Functie van de respondenten

	Aantal	Percentage
Directeur	37	34,9
Leraar	23	21,7
IB'er/zorg coördinator/teamleider	37	34,9
Andere	9	8,5
Totaal	106	100%

De respondenten zijn ruwweg verdeeld over drie functietypen: 1) directeur/adjunct-directeur, 2) leerkracht, en 3) IB'er/ zorgcoördinator/ zorgondersteuner/ teamleider. De andere functies die met name genoemd worden zijn die van coördinator boekenfonds en coördinator leermiddelen.

Het gemiddelde aantal jaren ervaring is 22,5 jaar, variërend van twee tot 44 jaar ervaring in het onderwijs. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is 48,8 jaar, variërend van 24 tot 65 jaar.

Tabel 2 laat de verdeling van de respondenten naar type onderwijs zien. Hieruit blijkt dat er een verdeling is van 44 scholen uit het basisonderwijs, 5 scholen voor speciaal onderwijs en 57 scholen uit het voortgezet onderwijs. De verhouding van speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs is redelijk vergelijkbaar met de verhouding in de populatie. In verhouding is het aantal basis-scholen in de steekproef lager en het aantal scholen voor voortgezet onderwijs hoger dan de verhouding in de populatie. Het aantal respondenten binnen het vso/praktijkonderwijs is naar verhouding hoger dan in de populatie.

Tabel 2 – Verdeling respondenten naar type onderwijs

	Aantal	Percentage
Bao	41	36,7
Sbao	3	2,8
So	5	4,7
Vmbo	14	13,2
Havo/vwo	16	15,1
Vso/praktijkonderwijs	13	12,3
Vmbo/havo/vwo	14	13,2
Totaal	106	100%

Bekendheid wikiwijsleermiddelenleerplein en leermiddelenmonitor

Aan de respondenten is gevraagd of zij bekend zijn met de onderdelen van KCL-SLO: wikiwijsleermiddelenleerplein en leermiddelenmonitor. Het wikiwijsleermiddelenleerplein is iets meer bekend dan de leermiddelenmonitor, maar beide scores laag in bekendheid (zie Tabel 3). Van de respondenten die het wikiwijsleermiddelenleerplein kennen, heeft 86,5 procent het ook wel eens gebruikt.

Tabel 3 – Bekendheid met wikiwijsleermiddelenleerplein en leermiddelenmonitor

	Wikiwijsleermiddelenleerplein	Leermiddelenmonitor
Ja	26,4%	10,7%
Nee	73,6%	87,9%

Het meest wordt het wikiwijsleermiddelenleerplein gebruikt voor het zoeken van (aanvullende)leermiddelen (zie Tabel 4). Gebruik als ondersteuning bij het kiezen van leermiddelen, het combineren en het maken van leermiddelen komt minder voor. De kleine groep die aangeeft wikiwijsleermiddelenleerplein wel te kennen, maar deze desondanks niet te gebruiken geeft als redenen hiervan op: er geen behoefte aan te hebben en het zoeken naar geschikt materiaal minder prettig te vinden. Soms verwijzen de kenners collega's naar wikiwijsleermiddelenleerplein.

De helft van de respondenten die de leermiddelenmonitor kende, kende deze door eigen deelname aan de monitor, de andere helft door de rapportage van de leermiddelenmonitor.

Tabel 4 – Gebruik wikiwijsleermiddelenleerplein

	Aantal	Percentage*
Zoeken leermiddelen	19	51.4
Zoeken aanvullende leermiddelen	21	56.8
Ondersteuning kiezen leermiddelen	8	21.6
Combineren van leermiddelen	7	18.9
Maken van leermiddelen	7	18.9
Delen van leermiddelen	0	0

*meer antwoorden mogelijk, dus >100%

Welke meerwaarde hebben wikiwijsleermiddelenleerplein en leermiddelenmonitor voor de school of voor henzelf? Voor het wikiwijsleermiddelenplein geldt dat het:

- extra (objectieve) informatie / overzicht geeft over de (aanvullende/digitale) leermiddelen
- relatief snel informatie oplevert over (aanvullende/digitale) leermiddelen
- een extra bron is naast andere bronnen van informatie over leermiddelen
- gemakkelijk is om methodes te vinden en vergelijken

Met enige regelmaat wordt opgemerkt dat het gebruik nog minimaal is maar dat het wel de bedoeling is in de toekomst – en zeker bij de toename van digitale leermiddelen – er meer gebruik van te maken.

Het geringe aantal respondenten dat de leermiddelenmonitor kent ziet geen meerwaarde van de leermiddelenmonitor. Een enkeling brengt naar voren dat het een startpunt vormt voor eigen keuzes en dat er breder inzicht wordt verkregen in het gebruik van diverse leermiddelen.

Gebruik van advies bij keuzes en behoeften aan informatie en ondersteuning

Tussen de 50 en 60 procent van de respondenten geeft aan behoefte te hebben aan (externe) adviseurs bij de keuze van methoden, aanvullende leermiddelen en het combineren hiervan (Tabel 5).

Tabel 5 – Adviseur voor keuze/combinatie van (aanvullende) leermiddelen (n = 107)

	Aantal	Percentage
Keuze van methoden	61	57,0
Keuze aanvullende leermiddelen	59	55,1
Combineren van methoden en aanvullende methoden	54	50,5

De mate van behoefte van de scholen aan ondersteuning bij het zoeken, maken en delen van leermiddelen is in kaart gebracht (zie Tabel 6). Iets meer dan 20 procent van de respondenten (n = 103) geeft aan een (tamelijk) grote behoefte te hebben aan ondersteuning bij het zoeken naar leermiddelen en bij ongeveer 40 procent is deze behoefte neutraal (niet groot/niet klein). Bij het maken van leermiddelen geeft ruim 25 procent van de respondenten aan (n = 103) een (tamelijk) grote behoefte te hebben aan ondersteuning en bij het delen van leermiddelen is dat bijna 17 procent.

Tabel 6 – Percentage mate van behoefte aan ondersteuning bij het zoeken, maken en delen van leermiddelen

	Zoeken	Maken	Delen
Groot	3,8	5,8	3,9
Tamelijk groot	16,3	19,4	12,7
Niet groot, niet klein	39,4	22,3	25,5
Niet of nauwelijks	36,5	46,6	50,0
Weet niet	3,8	5,8	7,8

De gewenste ondersteuning staat beschreven in tabel 7. Ondersteuning bij het verkrijgen van overzicht en (objectieve en onafhankelijke) informatie over leermiddelen (methoden, aanvullend,

digitaal) en de praktische inpassing (passend maken, combineren) in het eigen onderwijs vormen de hoofdmoot.

Tabel 7 – Gewenste ondersteuning van scholen bij het zoeken, maken en delen van leermiddelen

Zoeken van leermiddelen	Maken van leermiddelen	Delen van leermiddelen
<ul style="list-style-type: none"> - objectief en onafhankelijk overzicht van het lesmateriaal (aansluiting door- gaande leerlijn / passend onderwijs / (on)mogelijkheden / geschiktheid po- pulatie) - vergelijking materiaal - aansluiting eigen visie/leerlijn - advies en kennis van experts - (combinatie met) ict - ervaringen van gebruikers 	<ul style="list-style-type: none"> - informatie: o.a. over de eisen die ge- steld worden aan leermiddelen - gemakkelijk format/tools (en voorbeel- den) om te ontwikkelen - materialen voor verdieping/ verrijking / differentiatie - combinatie ict / maken van digitaal materiaal - secundaire literatuur - tijd 	<ul style="list-style-type: none"> - informatie/ goede voorbeelden / sites - ervaringen van anderen - hoe kwaliteit genereren - ondersteuning in het passend maken van leermiddelen

Respondenten halen de informatie bij de keuze van leermiddelen uit verschillende bronnen. In Tabel 8 staat aangegeven in welke mate respondenten de betreffende bron gebruiken bij de keuze van leermiddelen. Scholen geven aan het meest gebruik te maken van distributeurs en uitgevers als bron voor informatie over leermiddelen. Verder worden verschillende andere bron- nen genoemd zoals: facebook(-groepen), informatiesites voor het maken van eigen methoden, meningen andere gebruikers, via google, en sites als het ontwikkelcentrum, VO-content en wijle- ren.nl.

Tabel 8 – Bron voor informatie bij keuze leermiddelen (n=108)

	Aantal	Percentage
Distributeurs van schoolboeken	103	94,5
Sectorraden (PO en VO)	74	68,5
Maatschappelijke instellingen/organisaties	58	53,7
Uitgevers	108	96,3
Onderwijsbegeleidingsdiensten	71	65,7
Besturen	38	35,2
Andere bron	20	18,5

Daarbij is in kaart gebracht aan welke informatie respondenten behoefte hebben bij het proces van leermiddelenkeuze. Tussen 50 en 77 procent van de respondenten geeft aan een (tamelijk) sterke behoefte te hebben aan alle typen informatie bij de keuze van leermiddelen (Tabel 9). De meeste respondenten zeggen behoefte te hebben aan informatie over de praktische gebruiksmo- gelijkheden en de kwaliteit van de leermiddelen bij de keuze van leermiddelen (bijna 75%).

Tabel 9 – Percentage mate van behoefte aan informatie bij keuze leermiddelen (n=105)

	Sterk	Tamelijk sterk	Enigszins	Niet of nauwelijks	Weet niet
De te realiseren doelen	19,0	44,8	25,7	8,6	1,9
Prijs	22,1	31,7	28,8	15,4	1,9
Praktische gebruiksmogelijkheden	37,1	40,0	12,4	8,6	1,9
Gebruik door andere leraren	21,9	30,5	32,4	14,3	1,0
Kwaliteit van leermiddelen	36,2	38,1	16,2	7,6	1,9

Bij kwaliteit van de leermiddelen wordt dan met name gedacht aan didactische kwaliteit, pedagogische kwaliteit, kwaliteit van aansluiting bij de kerndoelen, en de kwaliteit van de aangeboden leerlijnen (Tabel 10). In de toelichting wordt andere gewenste informatie over de kwaliteit genoemd: afstemming van het leermiddel op het speciaal (basis)onderwijs en de ict mogelijkheden bij de methode.

Tabel 10 – Informatie over de kwaliteit (n=94)

	Ja	Nee	Weet niet
Pedagogische kwaliteit	82,8	5,4	11,8
Didactische kwaliteit	98,9		1,1
Kwaliteit van aansluiting bij de kerndoelen	91,5	3,2	5,3
Kwaliteit van vormgeving	49,5	20,4	30,1
Prijskwaliteitsverhouding	67,0	10,6	22,3
Kwaliteit van de aangeboden leerlijn(en)	85,9	3,3	10,9
Actualiteit van het leermiddel	74,2	9,7	16,1
Kwaliteit van de aansluiting bij de behoeften in de groep / specifieke groepen	78,7	9,6	11,7
Integratiemogelijkheden in het totale curriculum	68,1	8,5	23,4
Kwaliteit van de ondersteuning door de uitgever/ontwikkelaar	49,5	20,4	30,1
Kwaliteit van de handleiding	66,0	17,0	17,0

Informatie over de kwaliteit van leermiddelen kan volgens de respondenten het best gegeven worden door gebruikers zelf (42,6%), gevolgd door KCL-SLO (25,7%). De marktpartijen (uitgevers, distributeurs) worden hier nauwelijks genoemd. Als we dit vergelijken met waar de informatie feitelijk gehaald wordt (de uitgevers en distributeurs) en waar die vandaan zou moeten komen (collega's, KCL-SLO en juist niet de markt) zien we een ambigue situatie. Bij de toelichting wordt genoemd dat de herkomst van informatie een combinatie van partijen zou moeten zijn zodat er kennis van experts, van scholen en van de markt (uitgevers, distributeurs) beschikbaar is. De meest genoemde redenen hiervoor zijn onafhankelijkheid en objectiviteit (KCL-SLO), ervaring/weten wat wel en niet werkt (collega's), zijn experts met de juiste kennis(bundeling) die de school kennen en dicht bij de praktijk staan (uitgevers).

Consequenties stoppen wikiwijsleermiddelenplein

Aan de respondenten die aangegeven hebben wikiwijsleermiddelenplein te kennen, is gevraagd of er voor hen / hun school consequenties zouden zijn als wikiwijsleermiddelenplein niet (meer) zou bestaan. Ruim de helft geeft aan dat er consequenties zullen zijn. Deze liggen vooral bij het moeten zoeken in meerdere bronnen naar informatie over leermiddelen (42,2%).

Vergelijking naar functie

Wanneer gekeken wordt naar de verschillen in antwoorden naar functie blijkt dat voor het merendeel van de vragen directeuren, leerkrachten en ondersteuners hetzelfde type antwoorden geven. Bij een aantal vragen wordt er verschillend geantwoord. Leerkrachten maken minder gebruik van informatie van distributeurs. Een externe adviseur wordt meer door de directeur en minder door de leerkracht ingezet bij de keuze van aanvullende leermiddelen en bij het combineren van methoden. Leerkrachten hebben meer behoefte aan ondersteuning bij het maken van leermiddelen.

Vergelijking naar type onderwijs

Wanneer gekeken wordt naar de verschillen in antwoorden naar type onderwijs blijkt dat voor het merendeel van de vragen respondenten uit de verschillende onderwijstypen hetzelfde type antwoorden geven. Bij een aantal vragen wordt er verschillend geantwoord. Basisscholen (bao) gebruiken minder vaak informatie van besturen bij de keuze van leermiddelen dan de andere onderwijstypen. In het voortgezet onderwijs wordt minder vaak een (externe) adviseur ingezet bij de keuze van methoden, aanvullende leermiddelen en het combineren hiervan. Meer scholen met een combinatie vmbo/havo/vwo geven aan behoefte te hebben aan ondersteuning bij het maken en delen van leermiddelen. Meer vmbo en havo/vwo scholen geven een sterke behoefte aan informatie over de prijs van leermiddelen aan.

3.2 Sterkte en zwakte analyse KCL-SLO

In paragraaf 2.3 hebben we een aantal uitgangspunten geformuleerd over hoe we naar de toekomst van KCL-SLO kijken. We hanteren deze uitgangspunten ook bij het opstellen van een sterkte-zwakte-analyse. Schema 1 geeft eerst een overzicht van de in de interviews meest genoemde sterke en zwakke punten, waarbij naast aan hoofdaspecten (vet gedrukt) invulling is gegeven aan details.

Schema 1 - Meest genoemde sterke en zwakke punten van KCL-SLO

Sterke punten	Zwakke punten
Aansluiting behoeften veld: <ul style="list-style-type: none"> - voldoet aan behoefte - betrouwbaar en noodzakelijk overzicht - geeft handvatten bij keuzes - laat keuze bij scholen - appelleert aan curriculumbewustzijn leraren en scholen	Aansluiting behoefte veld: <ul style="list-style-type: none"> - vrijwel onbekend (bij onderwijsveld en ook bij anderen) geldt zowel voor wikiwijsleermiddelenplein als voor leermiddelenmonitor (onzichtbaar). Te weinig promotie. - minder goede aansluiting bij de vraag in het veld - te weinig voeling met praktijk in school / te weinig zicht op behoefte scholen
Onafhankelijkheid: <ul style="list-style-type: none"> - onafhankelijk(e beschrijving), onafhankelijke analyses van methoden) - onafhankelijke analyses domeinen (o.a. burgerschap, sociaal-emotionele ontwikkeling)	Gebruiksgemak: <ul style="list-style-type: none"> - analyses soms kort (wel goed voor taal en rekenen) - analyses digitale leermiddelen minder goeden te weinig bekend - toegankelijkheid en vindbaarheid niet makkelijk, niet vriendelijk. - niet gericht om er innovatieve vragen aan te stellen / uit te halen / niet gericht op innovatieve leermiddelen - niet gericht op flexibiliteit / mix van leermiddelengebruik (arrangeren) - bruikbaarheid en hanteerbaarheid informatie niet altijd goed

Sterke punten	Zwakke punten
Publieke taak en deskundigheid: <ul style="list-style-type: none"> - publieke taak (sturen op kwaliteit onderwijs, zicht op gebruik leermiddelen) - grote deskundigheid, experts (vakken, kerndoelen/leerlijnen) 	Publieke taak en deskundigheid: <ul style="list-style-type: none"> - te weinig marktgericht / overlaten aan de markt - alleen informatie/ instrumentgeen begeleiding (niet gericht op keuzeproces, op professionalisering), - geen signalering van hoe met methode/leermiddel omgegaan moet / kan worden - wikiwijs te weinig uitgebreide beschrijvingen / analyses - niet innovatief in beschrijving digitale leermiddelen - ongelijkheid in gebruik metadatabeschrijving tussen wikiwijs (minder strak) en leermiddelenplein
Alle leermiddelen: <ul style="list-style-type: none"> - zowel gericht op informatie over methoden, als ook additionele en digitale leermiddelen - meest grote databank / meest dekkende databank - geen drempel voor toetreders leermiddelenontwikkelaars 	Alle leermiddelen: <ul style="list-style-type: none"> - bij digitale leermiddelen te weinig gericht op adaptiviteit en interactiviteit - te veel alleen 'informatie', zonder meerwaarde - zal (evenals andere banken) nooit compleet kunnen zijn/moeilijk actueel te houden
Objectiviteit: <ul style="list-style-type: none"> - objectief op basis metadata en onderwijsbegrippenkader / begrippensets / labels - herkenbaar en uitgebreid 	
Kosten/effectiviteit/efficiëntie: vaste kosten, met daarnaast projecten	Kosten/effectiviteit/efficiëntie: hoge kosten: rond 700.000 euro voor KCL-SLO
Kwaliteit: <ul style="list-style-type: none"> - beschrijving kwaliteit, maar geen waarde(oordeel) / kwaliteitsaanduiding - soms ook ervaringen van leraren/gebruikerservaringen 	Kwaliteit: <ul style="list-style-type: none"> - te weinig informatie over kwaliteit, geen stempel/kwaliteitsoordeel / rangorde - te weinig ervaringen leraren/soms ook moeilijk te vinden
Gebruik/ nut: leermiddelenmonitor geeft een waardevol overzicht (op stelselniveau)	Gebruik / nut: <ul style="list-style-type: none"> - wikiwijsleermiddelenplein-info niet altijd up-to-date - monitor zou breder ingezet kunnen worden (gesloten, open leermiddelen, mix).
Samenwerking: KCL-SLO staat open voor samenwerking / gezamenlijk verbeteren (bijv. maken kijkwijzers, metadata, onderwijsbegrippenkader, Doorbraakproject)	Samenwerking: <ul style="list-style-type: none"> - KCL-SLO soms gesloten, minder bereid tot coalities. - meer kijken wie relevante samenwerkingspartners zijn en hier mee samenwerken

Nadere analyse van deze sterke en zwakke punten laat zien dat een aantal aspecten door vrijwel alle betrokkenen genoemd zijn. Bij de *zwakke punten* gaat het dan om de geringe bekendheid van wikiwijsleermiddelenplein en de leermiddelenmonitor en het geringe gebruik van beide. Bij de *sterke punten* gaat het vooral om de onafhankelijkheid en objectiviteit van de informatie, de expertrol en de uitgebreidheid van het aanbod in wikiwijsleermiddelenplein. Wat ook blijkt is dat wat voor de ene partij een sterk punt is voor de andere partij kennelijk een minpunt(je) is. Ook tegenstrijdigheden zoals het gegeven dat KCL-SLO met wikiwijsleermiddelenplein voldoet aan de behoefte in het veld, maar aan de andere kant te ver van de praktijk staat en er meer nodig is dan het geven van een overzicht alleen. Gezien de verschillende posities en belangen in de 'markt van curriculum en leermiddelen' zal dit niet verbazen.

In de volgende paragraaf beschrijven en analyseren we kort enkele discussiepunten die we destilleren uit de gesprekken. Een aantal van deze opmerkingen/discussiepunten heeft betrekking op de uitgangspunten die we in paragraaf 2.3 aangegeven hebben. Andere opmerkingen hebben

te maken met de huidige taken van KCL-SLO dan wel met de historie van wikiwijsleermiddelenplein.

3.3 Analyse van discussiepunten

In beschrijvende en analyserende zin gaan we kort in op enkele aspecten die in de gesprekken naar voren zijn gekomen en die mogelijk van belang zijn voor de toekomst van KCL-SLO.

Bekendheid functies KCL-SLO en inspelen op keuzeprocessen in scholen / bij leraren

De geringe bekendheid en het geringe gebruik van wikiwijsleermiddelenplein (en overigens ook van de leermiddelenmonitor) is al langer bekend (ook bij KCL-SLO). Hoewel volgens een aantal gesprekspartners het gebruik van wikiwijsleermiddelenplein wel zou toenemen in de scholen (hetgeen voorzichtig ook geconcludeerd kan worden uit de cijfers van KCL-SLO en Kennisnet over het stijgende aantal bezoeken op de website) is echte promotie vooralsnog uitgebleven. Hiermee mist KCL-SLO een mogelijkheid om meer in te spelen op het oriëntatie- en keuzeprocessen in de scholen/bij leraren. De vraag wordt ook opgeroepen of KCL-SLO wel voldoende weet wat er in dit oriëntatie- en keuzeprocessen speelt en daarmee voldoende en adequaat aansluit bij de behoeften (aan informatie, aan ondersteuning) van scholen en leraren.

Functies van KCL-SLO

SLO heeft als functies het ontwikkelen van leerplankaders, kennisontwikkeling op curriculumterrein, wetenschappelijke onderbouwing van leerplanontwikkeling, regie voeren bij de leerplankeuren en advisering aan de overheid omtrent leerplanontwikkeling. KCL-SLO heeft als oogmerk het op stelselniveau geven van een overzicht van leermiddelen, het veld/leraren zo goed mogelijk informeren over de keuze van leermiddelen en trachten zicht te krijgen op de exponentiele groei van (digitale) leermiddelen. Door het over en weer inzetten van medewerkers tussen SLO en KCL-SLO wordt geprofiteerd van de aanwezige deskundigheid t.a.v. leermiddelen en treedt er synergie op met leerplanontwikkeling. Gesproken wordt verder over KCL-SLO als een tweedelijnsorganisatie, wat onder andere inhoudt dat directe advisering/ondersteuning naar scholen of individuele leraren niet mogelijk is. De vraag wordt door verschillende geïnterviewden opgeroepen of KCL-SLO zich niet te veel beroept op / vasthoudt aan deze tweedelijnsfunctie en het werken op stelselniveau en daarmee de afstand tot de scholen en leraren vergroot. De relatie van KCL-SLO met scholen / leraren zou volgens enkele geïnterviewden opnieuw bekeken kunnen worden en is mogelijk aan een herijking toe. Wellicht zou hetzelfde kunnen gelden voor de taken van KCL-SLO op stelselniveau. Ook worden in dit kader relaties met lerarenopleidingen genoemd.

Samenvoeging wikiwijs en leermiddelenplein

Hoe natuurlijk en gewenst de samenvoeging tussen beide databanken ook was en wellicht nog is (realiseren van één databank voor *alle* leermiddelen), toch wordt de vraag opgeroepen of de meerwaarde die voorzien was ook geëffectueerd is. Velen hebben hun twijfels hierover, met name omdat digitale leermiddelen op een andere wijze beschreven kunnen worden en omdat vanwege technische redenen niet alle functionaliteiten van het oorspronkelijke leermiddelenplein behouden konden blijven. De ultieme vraag die gesteld wordt is dan ook: hoe kan het beter?

Kwaliteitsaanduiding/keurmerk

Scholen en leraren willen voor het kunnen maken van goede keuzen en bij het inzetten van hoogstaande leermiddelen (meer) informatie over de kwaliteit van deze leermiddelen. Tot op zekere hoogte wordt die door KCL-SLO geboden door de beschrijving via de afgesproken metadata en het onderwijsbegrippenkader en de ontwikkelingen daarin. Kennelijk is er echter meer gewenst om juiste keuzes te kunnen maken in de almaar toenemende markt van leermiddelen en de eisen die gesteld worden aan het onderwijs. Over de noodzaak van (meer) objectieve en onafhankelijke kwalitatieve informatie over leermiddelen is vrijwel iedereen het eens. Hooguit wordt hier de vraag gesteld waar die informatie dan vandaan moet komen. De vraag naar de haalbaarheid van objectieve en onafhankelijke informatie over de kwaliteit van leermiddelen kent ongeveer evenveel ontkennende als bevestigende antwoorden en roept veel discussie en vooral voorbeelden op. Over het sec geven van een rangordering (zoals de Consumentenbond op basis van een aantal kenmerken) is men vrijwel unaniem: dat is in dit speelveld (publiek en privaat) waarin men van elkaar afhankelijk is en waar gebalanceerd moet worden (vermoedelijk) niet haalbaar en niet gewenst. Beschrijvingen zoals bij Funda geven meer feitelijke informatie, foto's en soms ook technische informatie over staat van onderhoud (zonder rangordering). Een dergelijke aanpak komt eerder in het vizier. Het simpele feit dat een onafhankelijke expert het leermiddel heeft opgenomen in een databank (soort KIWA-keur) is een andere mogelijkheid. Het ter discussie stellen en mogelijk aanscherpen of uitbreiden van de metadata en het onderwijsbegrippenkader met objectieve criteria op dit terrein wordt ook genoemd. Meer aandacht voor intersubjectieve kwaliteitsbeoordelingen door collega-docenten die ervaring met de leermiddelen hebben opgedaan is eveneens mogelijk. Zelfs ervaringen van leerlingen worden genoemd. De vele (digitale) leermiddelen maken een dergelijke uitbreiding met meer kwalitatieve aspecten van leermiddelen vermoedelijk een kostbare aangelegenheid. Een direct en haalbaar verdienmodel voor het leveren van dit soort informatie is niet direct voorhanden.

Kosten

Bij veel geïnterviewden bestaat een globale notie van de kosten van KCL-SLO (tussen 600.000 en 1.000.000 euro). De kosten van de infrastructuur (vooral Kennisnet) van wikiwijsleermiddelenplein vallen daar vermoedelijk buiten, zo wordt verondersteld. SLO geeft zelf aan dat er ongeveer vier fte aan wetenschappelijk en informatiepersoneel (vanuit de SLO-organisatie) op jaarbasis bezig zijn met de producten en diensten van KCL-SLO en dat daarnaast ruim 100.000 euro nodig is voor techniek en onderhoud. De totale kosten op jaarbasis (2016) zijn rond de 700.000 euro en zijn al enkele jaren dalend, zo wordt aangegeven. Sommige geïnterviewden geven aan dit veel te vinden, anderen geven aan dat onafhankelijkheid, deskundigheid en objectiviteit vanuit de verantwoordelijkheid van de overheid voor informatie over (goede) leermiddelen iets mag kosten. Geen enkele geïnterviewde (buiten SLO) weet echter precies hoe en wat, welke SLO-medewerkers precies wat doen, hoe vaak ze iets doen en wat dat op jaarbasis bijdraagt aan de hoeveelheid beschreven leermiddelen en andere diensten. De geringe bekendheid en gebruik worden vervolgens door sommigen afgezet tegen de investering/subsidiering en dat valt dan negatief uit. De vraag naar meer informatie over kosten en besteding komt enkele keren voorbij. De leermiddelenmonitor, zo wordt gesteld door sommigen, zou openbaar aanbesteed kunnen worden of zou samengevoegd kunnen worden met de Vier in Balans Monitor van Kennisnet. De vraag of de markt wikiwijsleermiddelenplein kan vervangen/overnemen (er zijn op dit moment immers al meer private informatiekkanalen over leermiddelen) en hoe dat vervolgens ingevuld zou moeten worden (privaat, publiek-privaat) kent veel verschillende meningen en aangegeven wordt dat het nadenken over (meer) publiek-private samenwerking (en governance hiervan) op dit terrein dringend noodzakelijk is.

Samenvattend kunnen we concluderen dat de onafhankelijkheid en de objectiviteit sterke punten zijn van KCL-SLO, waar geen zwakke punten tegenover staan. Bij alle overige sterke punten worden eveneens zwakke kanten genoemd. Dit betreft de aansluiting bij de behoeften van het onderwijsveld, de deskundigheid (die overigens op het terrein van leerlijnen en kerndoelen niet betwist wordt), de omvang van de informatiebank (*alle* leermiddelen), de kosten, het gebruik/nut, de informatie over kwaliteit en de samenwerking(sbereidheid). Kortom: een nogal ambivalent beeld. De verschillen tussen de geïnterviewden en hun organisaties en de daarvan afgeleide belangen (algemeen belang vs. marktbelang) zijn hier vermoedelijk verantwoordelijk voor. De gedetailleerdheid van de sterke-zwakke analyse biedt handvatten voor verbetering en ook ingangen voor de scenario's.

De discussies die naar voren kwamen naar aanleiding van vragen naar sterke en zwakke kanten van KCL-SLO legden een aantal zaken bloot over het geven van informatie over leermiddelen in het algemeen en voor KCL-SLO in het bijzonder. Hoewel niet expliciet genoemd in de gesprekken, speelt tussen de regels door de publiek-private samenwerking en de mogelijkheden en onmogelijkheden hiervan een rol. Op deze publiek-private samenwerking komen we nog terug.

3.4 Delphi-methode en toekomst scenario's

Op basis van de documentenanalyse, de gesprekken en de enquête bij het onderwijsveld is een analyse van het speelveld opgesteld, zijn uitgangspunten vastgesteld (paragraaf 2.3) en is een sterke zwakke analyse uitgevoerd. Deze vormden de basis voor drie scenario's die in de vorm van een Delphi-methode aan 22 personen van 13 organisaties die betrokken zijn bij de markt van curriculum en leermiddelen zijn voorgelegd (zie bijlage voor integrale rapportage voor de Delphi-methode).

De drie aangeboden scenario's zijn:

- Kennis- en informatiecentrum
- Kennis- en informatiecentrum+ (ondersteuning/professionalisering)
- Kennis- en informatiecentrum++ (ondersteuning/professionalisering én kwaliteitsindicatie).

Aan de respondenten is gevraagd de stukken door te lezen en voor elk van de drie scenario's voor- en nadelen te benoemen (maximaal drie). Vervolgens diende een keuze gemaakt te worden uit de scenario's en moest aangegeven worden of en zo ja welke taken dan wel voorwaarden aan het gekozen scenario moesten worden toegevoegd dan wel daaruit moesten worden verwijderd. In totaal hebben 15 personen uit negen organisatie gereageerd op de uitgezette Delphi. Naast beantwoording van vragen zijn ook discussiepunten naar voren gebracht en zijn suggesties gedaan voor verdere invulling van de toekomst van KCL-SLO. Ondanks het feit dat personen/organisaties ongeveer 10 dagen de kans hadden te reageren, gaven enkele deelnemers aan de tijd krap te vinden, met name om de rest van de organisatie bij de standpuntbepaling te betrekken.

De duidelijkheid van reacties en keuzes van deelnemers in de eerste ronde, heeft ons in overleg met de opdrachtgever doen besluiten geen tweede ronde uit te voeren. Alle respondenten zijn hierover ingelicht.

In het vervolg van deze paragraaf schetsen we kort de door deelnemers aan de Delphi-ronde genoemde voor- en nadelen van de gegeven scenario's en gaan we in op de gemaakte keuzen en aan te passen taken of voorwaarden voor het gekozen scenario.

Een aantal deelnemers vond scenario 1 (wat betreft taken en voorwaarden) te weinig afwijken van de huidige situatie bij KCL-SLO. Nadere lezing laat echter zien (en dat komt ook in de door deelnemers genoemde voordelen naar voren) dat het meer/beter zicht krijgen op behoeften van het veld en het in de markt zetten van de producten en diensten er expliciet onderdeel van uitmaken. Enkele andere deelnemers waren van mening dat de scenario's te veel op elkaar voortbouwen en zagen liever onafhankelijke (modulaire) scenario's. Met deze laatste opmerking hebben we bij het opstellen van de definitieve scenario's rekening gehouden. Tot slot gaven enkele deelnemers aan dat niet de huidige situatie als startpunt genomen moet worden, maar dat op basis van (gemeenschappelijk gedragen) uitgangspunten de toekomst van KCL-SLO ingevuld zou moeten worden. Dit is ook precies wat we op basis van de opmerkingen in de Delphi in paragraaf 2.3 vorm hebben gegeven.

Voor- en nadelen scenario 1 Kennis- en informatiecentrum

Belangrijke **voordelen in dit scenario** zijn volgens deelnemers: het benutten van de bestaande infrastructuur, onafhankelijkheid, uniformiteit in beschrijving, meer zicht op behoefte onderwijsveld, centralisatie leermiddelenbank, behoud gebruik expertise, grotere zichtbaarheid, zuiver in doel en functie en geen grote veranderingen nodig (relatief goedkoop).

Als **nadelen** worden genoemd: min of meer huidige situatie die niet goed werkt, (te) weinig aandacht voor professionalisering, ontbreken inzicht in wijze van oriëntatie leraren/teams, beperkte dynamiek vanwege ontbreken visie op samenwerking en te geringe marktwerking.

Dit scenario ligt in de uitwerking (uitgangspunten, taken en voorwaarden) kennelijk te dicht bij de huidige situatie en wordt door de meeste deelnemers dan ook als zodanig beoordeeld en gewogen. Hoewel de intentie van dit scenario breder is dan de huidige situatie en dit ook in de genoemde voordelen gewaardeerd wordt, voldoet het minder aan twee belangrijke uitgangspunten: meer en beter rekening houden met de behoeften uit het onderwijsveld en het bieden van meer dan alleen informatie. Meer zicht op hoe leraren, team en scholen zich oriënteren op de keuze en het inzetten van (digitale) leermiddelen wordt onderliggend genoemd als aandachtspunt.

Voor- en nadelen scenario 2 Kennis- en informatiecentrum+ (ondersteuning)

Voordelen voor scenario 2 zijn volgens deelnemers: groter bereik en meer mogelijkheden tot opschaling, meer aandacht voor professionalisering, veel betere aansluiting bij behoeften van het onderwijsveld, actievere kennisdeling, door ondersteuning betere implementatie (digitale) leermiddelen, meer bekendheid en meer mogelijkheden voor co-creatie.

Als **nadelen** van dit scenario gelden: door publiek-privaat komt onafhankelijkheid / objectiviteit in geding, meer onduidelijkheid over herkomst informatie, continuïteit in gevaar indien (financiële) bijdragen door anderen, vermenging rollen (informatie geven-ondersteuning), mogelijke kostenverhoging.

In dit scenario komt de publiek-private samenwerking in met name de ondersteuningsactiviteiten naar voren en onmiddellijk blijkt hoe gevoelig dit ligt en ook doorgetrokken wordt naar het leveren van informatie over leermiddelen zelf: minder onafhankelijk, minder objectief, gevaar voor continuïteit. Het is van belang de verantwoordelijkheden en taken bij publiek-private samenwerking nadrukkelijk aan te geven en gescheiden te houden. Meer aandacht voor de uitwerking van de publiek-private samenwerking lijkt noodzakelijk.

Voor- en nadelen scenario 3 Kennis- en informatiecentrum++ (ondersteuning én kwaliteitsindicatie)

Als **voordelen** van dit scenario worden genoemd: voldoet optimaal aan behoeften van het onderwijsveld, leraar en team krijgen meer zicht op kwaliteit, draagt bij aan verhoging van de kwaliteit van leermiddelen, geeft handvatten voor professionalisering, snellere inzet van digitale leermiddelen en meer gericht op 'leerdoelenden'.

De **nadelen** concentreren zich voor een groot deel rond de haalbaarheid van een kwaliteitsaanduiding van leermiddelen. Genoemd worden: ligt zeer gevoelig, moeilijk organiseerbaar (maar niet onmogelijk), tijdrovend en weerbarstig en vermoedelijk kostbaar en kwetsbaar. Als andere nadelen worden genoemd: moeilijk up-to-date te houden (is nodig), gevaar voor subjectiviteit, leidt mogelijk tot uniformering van leermiddelen en de onwenselijkheid van het in één hand liggen van de verantwoordelijkheid voor de systematiek van beschrijvingen en van de beoordeling.

De combinatie ondersteuning en meer gerichtheid op kwaliteit in dit scenario biedt weliswaar een totaalpakket dat wenselijk is vanuit de behoeften van het onderwijsveld, maar wordt in termen van haalbaarheid als (zeer) moeilijk (maar niet onhaalbaar) gekenschetst. Een scenario dat zich alleen richt op meer aandacht voor de kwaliteit van leermiddelen zou verder voor sommige deelnemers aantrekkelijk (kunnen) zijn.

Opmerkingen (vaak nadelen) die in feite voor *alle scenario's* gelden zijn: het is onmogelijk om *alle* leermiddelen bij te houden en te beschrijven, het ontbreken van goed inzicht in de wijze van oriëntatie en keuzes van leraren, teams en scholen op leermiddelen, geen goed inzicht in de kosten (prijs-kwaliteit) en bestedingen van KCL-SLO en/of toename van de kosten in elk van de scenario's en dat het ontbreekt aan zicht op de inrichting (verantwoordelijkheden, financiën, expertise) en governance van publiek-private samenwerking. Ook wordt aangegeven dat marktwerking (onbelemmerde toegang voor vraag en aanbod) een belangrijk aandachtspunt dient te zijn. Tenslotte wordt door enkele deelnemers aangegeven dat gestimuleerd moet worden dat aanbieders van leermiddelen volgens de laatste wetenschappelijke inzichten (ook van SLO) hun leermiddelen ontwikkelen c.q. bijstellen.

Welk scenario kiezen deelnemers en welke wijzingen of aanvullingen in uitgangspunten, taken en voorwaarden zijn volgens hen nodig?

Keuze scenario's en toevoeging / verwijdering van taken en voorwaarden

Het zal niet verbazen dat *scenario 3* het meest tot de verbeelding spreekt (voldoet het meest aan behoeften onderwijsveld en bouwt voort op de reeds aanwezige samenwerking tussen partijen) en het meest gekozen wordt als nastrevenswaardig voor de toekomst. De realiseren ervan zal echter om verschillende redenen niet makkelijk zijn, zo wordt betoogd. De afstemming publiek-privaat ofwel algemeen belang en marktbelang zal het belangrijkste obstakel zijn. De vraag wordt verder gesteld of de combinatie ondersteuning én kwaliteit (de ++variant) wenselijk of noodzakelijk is. Aanvullende taken zijn volgens enkele deelnemers in dit scenario: meer aandacht voor het curriculum van de toekomst, meer duiding van leermiddelen op basis van het OBK, vertaling van wensen van het veld in technische oplossingen en duidelijkheid krijgen over wat verstaan moet worden onder *alle* leermiddelen. Informatieoverdracht vanuit KCL-SLO over de producten/diensten naar het veld en terugkoppeling van gebruikerservaringen naar KCL-SLO verdient meer aandacht.

Scenario 1 wordt weliswaar gezien als het meest haalbare, het makkelijkst te realiseren en minst kostbare, maar wordt slechts door twee deelnemers gekozen als optie voor de toekomst ('meest zuiver in doel en functie'). Aangegeven wordt hierbij wel dat de scenario's 2 en 3 onderzocht moeten worden omdat daar toch het meest behoefte aan is. De nadelen zoals te weinig gericht op (analyse van) behoeften van het onderwijsveld en op professionalisering, te veel lijkend op de huidige situatie (met onvoldoende draagvlak) en de onduidelijkheid over publiek-private governance worden dan ook belangrijk gevonden en dienen onderzocht te worden. Het meer op / in de markt zetten van de producten en diensten van KCL-SLO (wikiwijsleermiddelenplein, leermiddelenmonitor) wordt in dit scenario noodzakelijk geacht. Aanvullende taken / activiteiten die worden genoemd zijn het meer zichtbaar maken van KCL-SLO en de producten (met innoverende designs) en diensten meer op de markt zetten. De rol van OCW vraagt in dit scenario (met een zichtbaarder KCL-SLO) eveneens aandacht, zo wordt aangegeven door deze deelnemers. Be-doeld wordt dat OCW in zijn beleid en de vertaling daarvan naar het onderwijsveld KCL-SLO steeds als dé informatiebank voor leermiddelen zou kunnen presenteren en dat het wenselijk is dat OCW actief meedenkt over (een mogelijke uitbreiding van) taken / werkzaamheden (o.a. tweedelijnsfunctie) van KCL-SLO in de toekomst.

Scenario 2 tenslotte wordt door slechts één organisatie als (start)scenario gekozen. KCL-SLO zou daarin meer zichtbaar moeten zijn binnen SLO en de privaat-publieke samenwerking moet goed vorm worden gegeven, met onderscheiden verantwoordelijkheden. Beschrijving van leermiddelen vanuit een soort Funda-model ligt als start het meest voor de hand, maar nadere verkenning van een kwaliteitsindicatie is wenselijk. Wat ondersteuning betreft zou KCL-SLO (en niet SLO) een rol als vraagbaak (door een enkeling makelaar genoemd) kunnen krijgen. De tweedelijnsfunctie staat daarbij mogelijk ter discussie. Een verkenning van vorm, inrichting, meerwaarde en risico's van publiek-private samenwerking wordt noodzakelijk genoemd.

Welke conclusies kunnen we nu trekken op basis van deze verschillende invullingen van de toekomst van KCL-SLO en welke scenario's zijn op basis daarvan mogelijk.

Concluderend kunnen we stellen dat velen denken in de richting van scenario 3 (de ++-variant met ondersteuning en kwaliteitsindicatie) maar dat dit in ieder geval vraagt om een uitgekende, doordachte en goed vormgegeven publiek-private samenwerking. Invulling geven aan de betekenis van het beschrijven van *alle* leermiddelen, het up-to-date houden van de informatie, het beter doorgronden van het proces van oriëntatie en keuzes bij leraren en teams en het (beter) afstemmen van de producten en diensten hierop zijn eveneens belangrijke aandachtspunten. In het volgende hoofdstuk richten we mede op basis van het voorgaande een aantal scenario's in die handvatten bieden voor besluiten over de toekomst van KCL-SLO.

4 Scenario's voor de toekomst van KCL-SLO

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk presenteren we in paragraaf 4.2 eerst een vijftal scenario's. Niet elk van de scenario's voldoet in dezelfde mate aan onze in paragraaf 2.3 gestelde uitgangspunten en niet alle scenario's zijn even (makkelijk) haalbaar. Daarom heten ze ook scenario's, het zijn mogelijkheden. Na deze beschrijving gaan we in paragraaf 4.3 in op de wenselijkheid van elk van de scenario's en beschrijven we mogelijke consequenties ervan. In de daarop volgende paragraaf vergelijken we onze scenario's met de scenario's en gemaakte keuzen van SLO zelf in 2015. We besluiten dit hoofdstuk en deze rapportage met het kort beantwoorden van de in hoofdstuk 1 gestelde vragen.

4.2 Scenario's

We komen tot vijf scenario's (0-4). Scenario 0 gaat uit van gedeelde financiering door publiek en privaat, terwijl de andere scenario's steeds uitgaan van financiering door (in principe, voornamelijk) de overheid. De scenario's zijn op een zelfde wijze beschreven (uitgangspunten, taken en voorwaarden) en bouwen soms op elkaar voort. Wel zijn ze steeds geheel uitgeschreven zodat ze afzonderlijk te lezen zijn. De ontwikkelde scenario's, een mogelijke vormgeving ervan en belangrijke kenmerken staan in schema 2.

Schema 2 – Scenario's toekomst KCL-SLO

scenario	mogelijke vorm	kenmerk
0. Kennis- en informatiecentrum	publiek-privaat	basisinformatie over leermiddelen
1. Kennis- en informatiecentrum	Publiek	informatie over leermiddelen met speciale aandacht voor promotie van producten en diensten van KCL-SLO
2. Kennis- en informatiecentrum+	publiek of publiek-privaat	informatie over leermiddelen met speciale aandacht voor ondersteuning/professionalisering bij de keuze en inzet van leermiddelen
3. Kennis- en informatiecentrum+	publiek of publiek-privaat	informatie over leermiddelen met speciale aandacht voor kwaliteitsindicatie
4. Kennis- en informatiecentrum++	publiek of publiek-privaat	informatie over leermiddelen met zowel aandacht voor ondersteuning/professionalisering bij de keuze en inzet van leermiddelen als voor kwaliteitsindicatie

Het begrip *publiek-private*³ *samenwerking* zoals in schema 2 gepresenteerd, is weliswaar een veel gebruikte omschrijving of vorm van samenwerking, maar is verre van eenduidig en daarbinnen zijn er zeer verschillende wijzen waarop een dergelijke samenwerking ingevuld kan worden (www.ppsnetwerk.nl/wat-is-pps, <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/publiek-private-samenwerking-pps-bij-het-rijk> en Klijn en Twist, 2007). Onderliggend aan een publiek-private samenwerking is vaak dat het publiek belang en het private belang in elkaars verlengde (kunnen) liggen. In het geval van informatie over / inzicht in leermiddelen is het publieke belang (OCW, SLO, inspectie, scholen) dat in het kader van goed onderwijs het onderwijsveld vrije toegang heeft tot zo goed en zo breed mogelijke informatie over zo veel mogelijk leermiddelen. Het private belang (uitgevers, ontwikkelaars, distributeurs) is dat het onderwijsveld hun producten (methoden, aanvullende/digitale leermiddelen) als de meest geschikte, gebruikersvriendelijke en kwalitatief als beste beoordelen en ze dus kopen. Het gezamenlijke/gemeenschappelijke belang is hier het zo goed mogelijk bedienen of toerusten van het onderwijsveld (leraren, teams, besturen) bij de keuze van leermiddelen, met als oogmerk kwalitatief hoogstaand en eigentijds onderwijs. Vanuit dit standpunt bekeken kan dan gesteld worden dat publieke en private partijen elkaar nodig hebben.

Van belang bij het oprichten van een publiek-private samenwerking is vervolgens hoe taken over partners verdeeld worden, hoe de inrichting van de samenwerking gestalte krijgt en hoe de controle plaatsvindt. Deze bepalen mede – naast het vertrouwen dat de partners in elkaar hebben - of en hoe de wederzijdse belangen gerealiseerd kunnen worden. Vanuit het publieke belang zijn er in ieder geval eisen te stellen zoals bijvoorbeeld toegankelijkheid, kwaliteit en doelmatigheid van de inzet van middelen. Transparantie over welke informatie van wie afkomstig is, wie waarvoor (controleerbaar) verantwoordelijk is en hoe financiën (publieke middelen, private middelen) geregeld zijn, is hierbij een voorwaarde.

Als in de scenario's hieronder gesproken wordt over vormen van samenwerking, dan wel over publiek-private samenwerking, wordt vanuit bovenstaand kader geredeneerd. De precieze invulling van de samenwerking zal in onderlinge afstemming tot stand moeten komen.

Scenario 0: Kennis- en informatiecentrum voor scholen: de marktvariant

Uitgangspunten:

- zicht hebben op vraag/behoefte onderwijsveld bij informatie- en selectieproces en bij het inzetten (mix) van leermiddelen
- optimaal bedienen van het onderwijsveld en de markt van leermiddelen met centrale voor vraag en aanbod (gratis) toegankelijke (marktwerking) informatiebank met zo veel mogelijk leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal)
- actuele, herkenbare en goede beschrijvingsystematiek die hanteerbaar is voor het onderwijsveld
- publiek en privaat hebben elkaar nodig en samenwerking is mogelijk.

Taken:

- behoeften peilen van het onderwijsveld over welke informatie, wanneer gewenst is en nagaan welke informatie voldoet en welke niet

---

3 Publieke organisaties zijn uit openbare middelen bekostigd, overheid (hier vooral SLO). Private organisaties zijn marktpartijen (hier: uitgeverijen, ontwikkelaars, distributeurs, ondersteunende organisaties).

- zoeken en beschrijven (op basis van- bestaande- metadata, OBK) van zo veel mogelijk leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal)
- verder ontwikkelen beschrijvingskader/labels/OBK/analyses (aanpassen aan behoefte veld, aan innovaties en maatschappelijke veranderingen en aan wetenschappelijke inzichten).

Voorwaarden:

- financiering door marktpartijen, overheid en intermediaire organisaties
- gebruik expertise SLO (kerndoelen, leerlijnen, analyses, metadata, OBK)
- gebruik expertise en infrastructuur Kennisnet (verantwoordelijke voor infrastructuur en ict)
- duidelijkheid over verdeling verantwoordelijkheden tussen marktpartijen en publieke partijen en voor het onderwijsveld duidelijkheid over welke informatie van welke partij komt.
- ontwikkeling van een vorm van publiek-private samenwerking / convenant (inrichting, financiën, governance) tussen alle partijen betrokken bij de informatiebank met leermiddelen
- overleg en afstemming met intermediaire organisaties op het terrein van curriculum en leermiddelen (sectorraden, EDventure, inspectie, etc.).

Scenario 1: Kennis- en informatiecentrum voor scholen en overheid: de publieke variant

Uitgangspunten:

- zicht hebben op vraag/behoefte onderwijsveld bij informatie- en selectieproces en bij het inzetten (mix) van leermiddelen
- optimaal bedienen van het onderwijsveld en de markt van leermiddelen met centrale openbare informatiebank (marktwerking) met zo veel mogelijk leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal).
- informatie bieden op stelselniveau over het gebruik van leermiddelen (optioneel)
- expertrol vervullen naar onderwijsveld en naar overheid (stelselverantwoordelijkheid)
- een actuele, herkenbare en goede systematiek beschrijvingssystematiek die hanteerbaar is voor het onderwijsveld
- algemeen bekend zijn en als dé informatiebank (volume, soort informatie, onafhankelijk) gezien worden door het hele onderwijsveld
- publiek en privaat hebben elkaar nodig en samenwerking is mogelijk.

Taken:

- behoeften peilen van het onderwijsveld over welke informatie, wanneer gewenst is en nagaan welke informatie voldoet en welke niet
- zoeken en beschrijven (op basis metadata, OBK) van zoveel mogelijk leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal)
- verder ontwikkelen beschrijvingskader/labels/OBK/analyses (aanpassen aan behoefte veld, aan innovaties en maatschappelijke veranderingen en aan wetenschappelijke inzichten)
- analyseren trends en innovaties in gebruik leermiddelen (optioneel)
- bijhouden trends en ontwikkelingen leermiddelenmarkt en wetenschappelijke ontwikkelingen curriculum en deze delen met uitgevers/ontwikkelaars leermiddelen
- promotie van wikiwijsleermiddelenplein.

Voorwaarden:

- financiering door de overheid
- gekoppeld aan SLO (expertise kerndoelen, leerlijnen, analyses)

- overleg, afstemming en samenwerking met Kennisnet (verantwoordelijke voor infrastructuur en ict/digitale leermiddelen)
- ontwikkelen van een gepaste vorm van samenwerking tussen uitgevers/ontwikkelaars en distributeurs en KCL-SLO
- overleg en samenwerking met intermediaire organisaties op het terrein van curriculum en leermiddelen (sectorraden, EDventure, inspectie, etc.).

Scenario 2: Kennis- en informatiecentrum voor scholen en overheid+ (richting ondersteuning en professionalisering)

Uitgangspunten:

- zicht hebben op vraag / behoeften onderwijsveld bij informatie- en selectieproces en bij het inzetten (mix) van leermiddelen
- optimaal bedienen van het onderwijsveld en de markt van leermiddelen met centrale voor vraag en aanbod (gratis) toegankelijke (marktwerking) informatiebank met zo veel mogelijk leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal)
- informatie bieden op stelselniveau over het gebruik van leermiddelen (optioneel)
- expertrol vervullen naar onderwijsveld en naar overheid (stelselverantwoordelijkheid)
- een actuele, herkenbare en vindbare beschrijvingssystematiek ontwikkelen die hanteerbaar is voor onderwijsveld
- algemeen bekend zijn en als dé informatiebank (volume, soort informatie, onafhankelijk) gezien worden door het hele onderwijsveld
- publiek en privaat hebben elkaar nodig en samenwerking is mogelijk
- **+ extra t.o.v. Scenario 1:**
- professionalisering / ondersteuning van het onderwijsveld bij informatie- en selectieproces en bij de van inzet leermiddelen en makelaar/doorgeefluik bij de inzet van ontwikkelde diensten.

Taken:

- behoeften peilen van het onderwijsveld over welke informatie gewenst is en nagaan welke informatie voldoet en welke niet
- zoeken en beschrijven (op basis metadata, OBK) van zoveel mogelijk leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal)
- verder ontwikkelen beschrijvingskader/labels/OBK/analyses (aanpassen aan behoefte veld, aan innovaties en maatschappelijke veranderingen en aan wetenschappelijke inzichten)
- analyseren trends en innovaties in gebruik leermiddelen (optioneel)
- bijhouden trends en ontwikkelingen leermiddelenmarkt en wetenschappelijke ontwikkelingen curriculum en deze delen met uitgevers/ontwikkelaars leermiddelen en ondersteuners bij keuzeproces leermiddelen en de inzet van leermiddelen
- promotie van wikiwijsleermiddelenplein
- **+ extra t.o.v. Scenario 1:**
- samen met marktpartners optimaliseren van het gebruik door het onderwijsveld van ontwikkelde ondersteunende diensten en het meedenken over nieuwe ondersteuningsvormen
- samen met marktpartners activiteiten opzetten (niet mee uitvoeren) om het onderwijsveld (leraren, teams, directie, besturen) te professionaliseren in het informatie- en selectieproces en het inzetten van een mix van leermiddelen (methoden, aanvullen/digitaal).

Voorwaarden:

- financiering door de overheid (naar verwachting hogere kosten vanwege extra taken gericht op ondersteuning)
- gekoppeld aan SLO (expertise, leerlijnen, analyses)
- overleg, afstemming en samenwerking met Kennisnet (verantwoordelijke voor infrastructuur en ict/digitale leermiddelen)
- ontwikkelen van een gepaste vorm van samenwerking tussen uitgevers, ontwikkelaars en distributeurs en KCL-SLO
- overleg en samenwerking met intermediaire organisaties op het terrein van curriculum en leermiddelen (sectorraden, EDventure, inspectie, etc.)
- **+ extra t.o.v. Scenario 1:**
- intern en met OCW discussie aangaan / kijken naar uitbreiding tweedelijnsfunctie KCL-SLO
- in publiek-privaat samenwerkingsverband (inhoudelijk, financieel, organisatorisch) invulling geven aan ondersteunings- en professionaliseringstaak.

Scenario 3: Kennis- en informatiecentrum voor scholen en overheid+ (richting indicatie van kwaliteit)**Uitgangspunten:**

- zicht hebben op vraag / behoeften onderwijsveld bij informatie- en selectieproces en bij het inzetten (mix) van leermiddelen
- optimaal bedienen van het onderwijsveld en de markt van leermiddelen met centrale voor vraag en aanbod (gratis) toegankelijke (marktwerking) informatiebank met zo veel mogelijk leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal)
- informatie bieden op stelselniveau over het gebruik van leermiddelen (optioneel)
- expertrol vervullen naar onderwijsveld en naar overheid (stelselverantwoordelijkheid)
- een actuele, herkenbare en goede beschrijvingssystematiek ontwikkelen die hanteerbaar is voor onderwijsveld
- algemeen bekend zijn en als dé informatiebank (volume, soort informatie, onafhankelijk) gezien worden door het hele onderwijsveld
- publiek en privaat hebben elkaar nodig en samenwerking is mogelijk
- **+ extra t.o.v. Scenario 1:**
- sterkere gerichtheid op ontwikkelen en toepassen kwaliteitssystematiek leermiddelen.

Taken:

- behoeften peilen van het onderwijsveld over welke informatie gewenst is en nagaan welke informatie voldoet en welke niet
- zoeken en beschrijven (op basis metadata, OBK) van zoveel mogelijk leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal)
- verder ontwikkelen beschrijvingskader/labels/OBK/analyses (aanpassen aan behoefte veld, aan innovaties en maatschappelijke veranderingen en aan wetenschappelijke inzichten)
- analyseren trends en innovaties in gebruik leermiddelen (optioneel)
- bijhouden trends en ontwikkelingen leermiddelenmarkt en wetenschappelijke ontwikkelingen curriculum en deze delen met uitgevers/ontwikkelaars leermiddelen en ondersteuners bij keuzeprocesleermiddelen en de inzet van leermiddelen
- promotie van wikiwijsleermiddelenplein
- **+ extra t.o.v. Scenario 1:**

- uitbreiden metadata/OBK /analyses met door onderwijsveld gewenste aspecten van kwaliteit
- ontwikkelen / zoeken van een (waarderings)systematiek voor het weergeven van relevante kwaliteitsaspecten van leermiddelen.

Voorwaarden:

- financiering door de overheid (naar verwachting hogere kosten vanwege extra activiteiten op terrein kwaliteitssystematiek)
- gekoppeld aan SLO (expertise, leerlijnen, analyses)
- overleg, afstemming en samenwerking met Kennisnet (verantwoordelijk voor infrastructuur en ict/digitale leermiddelen)
- ontwikkelen van een gepaste vorm van samenwerking tussen uitgevers, ontwikkelaars en distributeurs en KCL-SLO
- overleg en samenwerking met intermediaire organisaties op het terrein van curriculum en leermiddelen (sectorraden, EDventure, inspectie, etc.)
- **+ extra t.o.v. Scenario 1:**
- duidelijkheid over verdeling verantwoordelijkheden tussen marktpartijen en publieke partijen en voor het onderwijsveld duidelijkheid over welke informatie van welke partij komt.
- afstemming en overeenstemming met marktpartijen over beschrijving gewenste kwaliteitsaspecten, eventueel oordeel daarover en overeenstemming over weergave / systematiek ervan.

Scenario 4: Kennis- en informatiecentrum voor scholen en overheid++ (richting ondersteuning/professionalisering én indicatie van kwaliteit)

Uitgangspunten:

- zicht hebben op vraag / behoeften onderwijsveld bij informatie- en selectieproces en bij het inzetten (mix) van leermiddelen
- optimaal bedienen van het onderwijsveld en de markt van leermiddelen met centrale voor vraag en aanbod (gratis) toegankelijke (marktwerking) informatiebank met zo veel mogelijk leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal)
- informatie bieden op stelselniveau over het gebruik van leermiddelen (optioneel)
- expertrol vervullen naar onderwijsveld en naar overheid (stelselverantwoordelijkheid)
- een actuele, herkenbare en goede beschrijvingssystematiek ontwikkelen die hanteerbaar is voor onderwijsveld
- algemeen bekend zijn en als dé informatiebank (volume, soort informatie, onafhankelijk) gezien worden door het hele onderwijsveld
- publiek en privaat hebben elkaar nodig en samenwerking is mogelijk
- **+extra t.o.v. scenario 1:**
- sterkere gerichtheid op ontwikkelen en toepassen kwaliteitssystematiek leermiddelen
- professionalisering / ondersteuning van het onderwijsveld bij het informatie- en selectieproces en bij de inzet leermiddelen en makelaar/doorgeefluik bij de inzet van ontwikkelde diensten.

Taken:

- behoeften peilen van het onderwijsveld over welke informatie gewenst is en nagaan welke informatie voldoet en welke niet
- zoeken en beschrijven (op basis metadata, OBK) van zoveel mogelijk leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal)

- verder ontwikkelen beschrijvingskader/labels/OBK/analyses (aanpassen aan behoefte veld, aan innovaties en maatschappelijke veranderingen en aan wetenschappelijke inzichten)
- analyseren trends en innovaties in gebruik leermiddelen (optioneel)
- bijhouden trends en ontwikkelingen leermiddelenmarkt en wetenschappelijke ontwikkelingen curriculum en deze delen met uitgevers/ontwikkelaars leermiddelen en ondersteuners bij keuzeprocesleermiddelen en de inzet van leermiddelen
- promotie van wikiwijsleermiddelenplein
- + extra t.o.v. Scenario 1:**
- uitbreiden metadata/OBK met door onderwijsveld gewenste aspecten van kwaliteit
- ontwikkelen / zoeken van een (waarderings)systematiek voor het weergeven van relevante kwaliteitsaspecten van leermiddelen
- samen met marktpartners optimaliseren van het gebruik door het onderwijsveld van ontwikkelde ondersteunende diensten en het meedenken over nieuwe ondersteuningsvormen
- samen met marktpartners activiteiten opzetten (niet mee uitvoeren) om het onderwijsveld (leraren, teams, directie, besturen) te professionaliseren in het informatie- en selectieproces en het inzetten van een mix van leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal).

Voorwaarden:

- financiering door de overheid (naar verwachting hogere kosten vanwege activiteiten gericht op ondersteuning en kwaliteit)
- gekoppeld aan SLO (expertise, leerlijnen, analyses)
- overleg, afstemming en samenwerking met Kennisnet (verantwoordelijk voor infrastructuur en ict/digitale leermiddelen)
- overleg en ontwikkeling gepaste vorm van samenwerking SLO met de marktpartijen van leermiddelen en met marktpartijen ondersteuningsstructuur keuze leermiddelen
- overleg en samenwerking met intermediaire organisaties op het terrein van curriculum en leermiddelen (sectorraden, EDventure, inspectie, etc.)
- + extra t.o.v. Scenario 1:**
- duidelijkheid over verdeling verantwoordelijkheden tussen marktpartijen en publieke partijen en voor het onderwijsveld duidelijkheid over welke informatie van welke partij komt.
- afstemming en overeenstemming met marktpartijen over beschrijving gewenste kwaliteitsaspecten, eventueel oordeel daarover en overeenstemming over weergave / systematiek ervan
- intern en met OCW discussie aangaan / kijken naar uitbreiding tweedelijnsfunctie KCL-SLO
- in publiek-privaat samenwerkingsverband (inhoudelijk, financieel, organisatorisch) invulling geven aan ondersteunings- en professionaliseringstaak.

In de volgende paragraaf gaan we in op de wenselijkheid van dezer scenario's vooral gezien vanuit de behoeften in het onderwijsveld.

4.3 Wenselijkheid scenario's

Wenselijkheid van de scenario's

Welk scenario de voorkeur krijgt, hangt vooral af van de afweging tussen hoe het beste kan worden aangesloten bij de behoefte die er in het onderwijsveld op dit gebied bestaat en de haalbaarheid qua randvoorwaarden.

In het onderwijsveld bestaat behoefte aan informatie over leermiddelen. Daarbij gaat het vooral over objectieve en onafhankelijke informatie over kwaliteit en gebruiksmogelijkheden van leermiddelen. Als wenselijke informatiebronnen noemt men vooral gebruikers zelf en KCL-SLO. Momenteel wordt informatie vooral verkregen via uitgevers en distributeurs van leermiddelen en worden externe adviseurs ingezet ter ondersteuning van het keuzeproces.

Scenario 0 is het minst uitgebreid qua taken en leunt het minst op financiering door de overheid. Het voorziet in het vanuit een gezamenlijke bekostiging toewerken naar een basisinformatiecentrum voor leermiddelen. Door de basisbeschrijving (op basis van de huidige metadata/OBK) en de leerplanzaken te verdelen over uitgevers enerzijds en KCL-SLO anderzijds, kan kostenbesparing optreden (zie ook scenario SLO). Duidelijkheid over welke informatie van wie afkomstig is, wordt dan noodzakelijk. Als deze vorm van samenwerking gestalte kan krijgen en gaat werken (marktwerking) is het denkbaar dat dit scenario in de toekomst langzaam uitgebreid kan worden in de richting van een kwaliteitsindicatie en een sterkere gerichtheid op professionalisering en ondersteuning, beide onder de vlag van een publiek-private samenwerking. Het is duidelijk dat dit scenario in de huidige vorm niet is gericht op het bijhouden van trends in de leermiddelenmarkt, het uitbreiden van de beschrijvingsystematiek en het actief ondersteunen van het onderwijs bij de keuze van leermiddelen. Daarmee lijkt dit scenario vooral wenselijk vanuit financieel oogpunt, maar niet vanuit de behoefte die er in het onderwijsveld leeft en evenmin vanuit de gedachte dat er een bijdrage aan de kwaliteit van het curriculum mee moet worden geleverd. Daarnaast wordt het aan de markt overgelaten om de bekendheid van het informatiecentrum in het onderwijsveld te vergroten, iets dat gezien de huidige geringe bekendheid van groot belang is.

Scenario 1 voorziet wel in het analyseren van trends en ontwikkelingen in de leermiddelenmarkt en het bijdragen aan de kwaliteit van het curriculum. Ook en vooral wordt hier voorzien in promotie van de functies van het centrum, zodat de bekendheid in het onderwijsveld vergroot wordt. Hier is immers nog een wereld te winnen. Daarmee kan dit scenario als wenselijker voor het onderwijsveld worden gekwalificeerd dan scenario 0. Voor de overheid betekent het echter – net als scenario 2 t/m 4 – dat dit een duurder variant is dan scenario 0.

Scenario 2 (+ondersteuning) en 3 (+kwaliteitsindicatie) vormen twee uitbreidingen van scenario 1. De keuze tussen deze scenario's lijkt arbitrair, maar vermoedelijk is de vraag naar een kwaliteitsindicatie groter dan de vraag naar / behoefte aan ondersteuning / professionalisering bij de keuze van leermiddelen. Daarmee zou scenario 3 te prefereren zijn boven scenario 2, maar het komen tot een door alle partijen gedragen vorm van kwaliteitsindicatie is moeilijk omdat de diverse belangen niet per definitie samenvallen. Dit laat onverlet dat professionalisering van het keuzeproces bij leermiddelen en zeker bij de inzet van een mix van leermiddelen dringend gewenst is. De grote hoeveelheid aanvullende en digitale leermiddelen die ontwikkeld wordt en op de markt komt, maakt professionalisering alleen nog maar dringender. Het vergroten van de rol van KCL-SLO bij professionalisering (scenario 2) vraagt in vergelijking met de huidige activiteiten van SLO echter om een zekere herpositionering.

Scenario 4 is het meest uitgebreide scenario. Het combineert scenario 2 en 3. Uitgaande van de behoeften van leraren, teams en scholen lijkt dit het meest wenselijke scenario. Er komt een informatiebank, er is aandacht voor het volgen en analyseren van trends en ondersteuning/professionalisering en kwaliteitsindicatie zijn thema's die aandacht krijgen. Tegelijkertijd is dit vermoedelijk het duurste scenario en mag verwacht worden dat dit op korte termijn moeilijker te

realiseren is dan de minder uitgebreide scenario's. Immers, zowel met de ondersteuningsstructuur als met uitgevers, ontwikkelaars en distributeurs dienen (publiek-private) samenwerkingsverbanden aangegaan te worden. Het moeilijkst zal vermoedelijk zijn het ontwikkelen en het krijgen van overeenstemming over een kwaliteitsindicatie die de marktwerking niet verstoort en het vinden van draagvlak hiervoor. Ook in dit scenario moet daarom duidelijk zijn welke informatie van wie afkomstig is.

Welk scenario ook wordt gekozen, voor het optimaal bedienen van het onderwijsveld op het gebied van informatie over curriculum en leermiddelen hebben private en publieke partijen elkaar nodig. En dan geldt: waar een wil is, is een weg.

4.4 Vergelijking met scenario's SLO

In deze paragraaf kijken we naar de scenario's die SLO in 2015 zelf op basis van een uitgebreid intern en extern onderzoek ontwikkeld heeft en vergelijken we de toen gekozen variant en uitgangspunten en voorwaarden met onze scenario's.

De assen waarop de scenario's van SLO gebaseerd waren, zijn:

- *Maatwerk*: het hele onderwijsveld in beeld – de leerling centraal
- *Profilering*: spin in het web - kenniscentrum.

Op deze wijze gekozen, ontstonden de volgende scenario's/kwadranten met mogelijke invullingen van KCL-SLO.

		Profilering+ 'spin in het web'			
Maatwerk- 'het hele onderwijsveld in beeld'		Scenario 1 actief makelaar gids verbindend kwaliteit	Scenario 2 actief adaptief gepersonaliseerd specialist praktijk/leermiddelenkeuze		Maatwerk+ 'de leerling centraal'
		Scenario 3 keurmerk overzicht toegankelijk voor iedereen orde in de chaos informatie, monitor	Scenario 4 overzicht database leermiddelen apps/technologie/social media informatie doelgroepen metadata		
		Profilering- 'kenniscentrum'			

Het onderzoek van SLO en de uiteindelijke keuze van SLO (Scenario 3) leverde een aantal uitgangspunten enerzijds en heeft geleid tot een aantal uitbreidingen van scenario 3 anderzijds. De uitgangspunten waren:

- deskundigheid en onafhankelijkheid zijn kernfactoren voor KCL-SLO;
- geen enkele andere partij wil (financiële) verantwoordelijkheid nemen voor het zelfde spectrum als wat KCL-SLO aan taken biedt;
- catalogusfunctie van leermiddelen alleen overgenomen door uitgevers (alleen voor eigen leermiddelen);

- centraal in toekomst KCL-SLO staat dat KCL hét expertisecentrum is dat gebruikers inzicht geeft in welke materialen ze het beste kunnen gebruiken om aan het curriculum te werken. Hierbij is het richtinggevend curriculum van de overheid (kerndoelen en eindtermen) zowel als de ruimte van de school het uitgangspunt;
- kwantitatieve uitbreiding van de beschrijving van leermiddelen in de vorm van kwaliteitseisen
- basisinformatie (metadata) over leermiddelen wordt beschreven door ontwikkelaar, controle vindt plaats door KCL-SLO;
- leerplankundige info (metadata) over leermiddelen wordt beschreven door KCL-SLO;
- leermiddelenmonitor wordt gecontinueerd om trendanalyses te kunnen maken;
- de bekendheid van KCL/wikiwijsleermiddelenplein dient te worden verhoogd (communicatiestrategie).

Het uiteindelijke scenario volgens SLO voor de toekomst van KCL-SLO ziet er dan als volgt uit:

- (zo) objectief en onafhankelijk (mogelijk);
- vanwege het belang van leermiddelen meer integratie nastreven van (taken) KCL binnen SLO.
- het onderscheid tussen basisinformatie en leerplankundige informatie is goed. Nadruk KCL-SLO moet komen op leerplankundige informatie. Hierbij rekening houden met de manier waarop activiteiten en diensten opgenomen worden in de SLO-programmering (basisbedrag voor infrastructuur en techniek en extra financiering voor leerplankundige analyses);
- wel de waarde van leermiddelen bij de beschrijving aangeven, maar niet de norm (meetlat) er bij gebruiken;
- een kwaliteitskeurmerk is niet gewenst, wel een kwalitatieve beschrijving;
- niet streven naar volledigheid, niet alle leermiddelen leerplankundig beschrijven;
- verder vormgeven van een netwerk van aanbieders, expertisepartijen en gebruikers/ scholen/leraren.

Door het bovenstaande te realiseren zou volgens SLO meer flexibel insprongen kunnen worden op actuele ontwikkelingen zoals 21e eeuwse vaardigheden en Onderwijs 2032.

Hiervoor zou volgens SLO (intern en extern) nodig zijn:

- themaexperts leermiddelen, informatiespecialisten, onderwijskundigen, vakspecialisten (en die heeft SLO al) en samenwerking tussen deze deskundigen (met name themaexperts en vakexperts);
- optimalisatie samenwerking SLO en Kennisnet
- optimaliseren samenwerking met uitgevers (er wordt meer van uitgevers verwacht, o.a. bij beschrijving kwaliteit);
- aangepast of nieuw front end.

Niet verwonderlijk zijn veel van de aspecten in de beschrijving van de situatie en de uitgangspunten die SLO hanteert, niet erg verschillend van de onze. De keuze van SLO voor scenario 3 met enkele uitbreidingen, kunnen we het best vergelijken met ons scenario 1 (Kennis- en informatiecentrum) met een lichte uitbreiding richting scenario 3 (+kwaliteit). Vooral de interne afstemming en organisatie van SLO zijn belangrijke gegevens in het scenario van SLO en het beter in de markt zetten van de producten en diensten (wikiwijsleermiddelenplein en leermiddelenmonitor vormt een belangrijk aandachtspunt. We zien verder bij SLO een duidelijke scheiding tussen beschrijving op basis van basisinformatie en beschrijving op basis van leerplankundige kennis en analyse. Het benutten van deskundigheid en het terugbrengen van kosten liggen vermoedelijk aan deze keuzes ten grondslag. Met andere woorden aanbieders van leermiddelen zouden meer

de basisbeschrijving voor hun rekening moeten nemen en SLO de leerplankundige informatie en uiteindelijk ook de waarde van leermiddelen (zonder norm en zonder keurmerk). De financiering blijft publiek. We zouden de keuze van SLO voorzichtig willen betitelen als gericht op continuïteit en gebruik maken van aanwezige expertise, als reparatie van onvolkomenheden (bekendheid), als licht innovatief (kwaliteit) en als zoekend naar (interne en externe) efficiency. Ondanks de keuze voor het kwadrant ‘kenniscentrum en het hele onderwijs in beeld’(scenario drie) zien we een van de wensen van het onderwijsveld - meer ondersteuning en professionalisering - niet aan bod komen. Er wordt wel, zoals gezegd licht ingezet op een andere wens van het onderwijsveld: meer aandacht voor de kwaliteit van leermiddelen.

4.5 Terugblik op de vragen in dit onderzoek

Naast het ontwikkelen van scenario's voor de toekomst van KCL-SLO zijn er in dit onderzoek ook meer concrete vragen gesteld. Hoewel de meeste ervan in het voorafgaande aan bod zijn gekomen en in de scenario's beantwoord zijn, lopen we aan het slot van dit rapport de vragen (1 t/m 9, zie paragraaf 1.2) nog eens kort door.

Wat de *functies* (vraag 1) van KCL-SLO betreft zien we dat betrokkenen in het veld van curriculum en leermiddelen aangeven dat KCL-SLO zich bezighoudt met het ontsluiten van leermiddelen en het analyseren van leermiddelen daartoe (van leermiddelen sec en van domeinen). Als expert op het terrein van kerndoelen, leerdoelen en leerlijnen is KCL-SLO hiervoor de meest voor de hand liggende instantie. Vanwege de publieke bekostiging is KCL-SLO bovendien onafhankelijk. In grote lijnen worden deze functies geaccepteerd en is er waardering voor de uitvoering ervan. De onbekendheid van de producten/diensten van KCL-SLO wordt een (sterk) minpunt genoemd.

Ruim de helft van de leraren en directeuren (vraag 2) geeft aan adviseurs te raadplegen bij de keuze van (aanvullende) leermiddelen en het combineren ervan. En hoewel veel scholen informatie voor de keuze van leermiddelen vooral halen bij uitgevers en distributeurs, willen leraren en scholen wel dat die informatie onafhankelijk en objectief is.

Objectieve informatie over kwaliteit (vraag 3) moet volgens leraren en scholen vooral komen van gebruikers (van leermiddelen) zelf en van KCL-SLO. Marktpartijen zoals uitgevers en distributeurs worden hier niet of nauwelijks genoemd.

Voor *andere partijen in het veld van curriculum en leermiddelen* (vraag 4) is KCL-SLO een logische partner in het ontsluiten van leermiddelen, een expert en een informant over wat op stelselniveau gebeurt met leermiddelen en een onafhankelijke en objectieve instantie. De onbekendheid van zowel wikiwijsleermiddelenplein als de leermiddelenmonitor bij zowel scholen (leraren, directeuren) als andere instanties valt op.

Over de *vorm (publiek-privaat) van objectieve kwaliteitsborging van leermiddelen* (vraag 5) zijn betrokkenen het niet eens. Niet verwonderlijk gezien de diverse belangen die spelen. Er zijn voorstanders voor publiek, voorstanders voor privaat en velen zijn van mening dat privaat-publiek mogelijk moet zijn. Als KCL-SLO er niet zou zijn of zou stoppen zou er ook al vanwege de behoefte uit het onderwijsveld aan informatie over leermiddelen en de behoefte aan (meer) informatie over de kwaliteit van leermiddelen vrijwel zeker een - of meer - (nieuwe) informatiebron(nen) / instantie(s) opgericht of ingericht worden. De versnippering aan informatie enerzijds

en de roep om meer informatie over (de kwaliteit van) digitale leermiddelen anderzijds nopen daar ook toe. Gezien de grote belangen die spelen op deze markt en de wens van het onderwijsveld lijkt het zinvol ook in het geval van publiek-private samenwerking randvoorwaarden te stellen (zie ook de scenario's). Gebruik van de expertise van SLO en van de expertise en infrastructuur van Kennisnet, van gerichtheid op informatie over kwaliteit van leermiddelen, meer gerichtheid op professionalisering en aandacht voor nieuwe (innovatieve) wetenschappelijke inzichten zijn voorbeelden hiervan. Over kosten en baten van KCL-SLO is het op basis van dit onderzoek moeilijk uitspraken te doen

Ook of juist in *een toekomst met ontwikkelingen als Onderwijs2032 en digitalisering* (vraag 6) is het nodig te komen tot (liefst) één informatiebron / instantie (publiek, privaat of privaat-publiek) die de keuze voor leermiddelen vergemakkelijkt, die ook oog heeft voor de ondersteuning erbij en voor de professionalisering van leraren en scholen bij de inzet van verschillende leermiddelen (arrangeren). Het door de bomen het bos niet meer zien bij de keuze van leermiddelen (methoden, aanvullend/digitaal) en bij het inzetten ervan in het onderwijs is een weinig aantrekkelijk perspectief en voor de overheid eigenlijk een onbegaanbaar pad.

Nee, KCL-SLO is *niet de enige manier om informatie over leermiddelen te verstrekken* (vraag 7). Dat blijkt ook uit de diverse bronnen en verstrekkers die er zijn. Op dit moment is KCL-SLO met wikiwijsleermiddelenplein wel de enige onafhankelijke en gezien vanuit de expertpositie, de enige 'objectieve' bron. Het is ook een van de omvangrijkste bronnen van informatie over leermiddelen. De functies zoals boven genoemd worden door KCL-SLO adequaat (op basis van metadata, OBK) uitgevoerd zeker als het de beschrijving van methoden betreft. De beschrijving van digitale leermiddelen zou achter blijven. Wederom is de onbekendheid van zowel wikiwijsleermiddelenplein en leermiddelenmonitor het grootste probleem. De leermiddelenmonitor zou ook door andere (onderzoeks)instellingen uitgevoerd kunnen worden, na een openbare aanbesteding. Het onafhankelijk en 'objectief' beschrijven van (de kwaliteit van) leermiddelen kan in samenwerking met andere marktpartijen plaatsvinden, mits er voldaan wordt aan een aantal voorwaarden (zie de scenario's). Het lijkt een minder efficiënte en geen goede zaak dit volledig aan de markt – zonder betrokkenheid van SLO – over te laten.

Informatie over leermiddelen wordt door verschillende instanties/bronnen gegeven. Niet altijd is er daarbij sprake van marktwerking (vrij toegankelijk voor aanbieders en vragers). Dit wil zeggen dat het aanbod niet altijd dekkend is en dat een gestandaardiseerde beschrijving/analyse meestal niet aanwezig is. Openbare bronnen met door het onderwijsveld gewenste informatie over de kwaliteit van leermiddelen zijn er voor zover ons bekend niet. Eén plek hiervoor, met een overeengekomen beschrijvingswijze, met kwaliteitsaanduiding en eventuele ondersteuning bij het keuzeproces en met aanduiding van de herkomst van de informatie (publiek vs. privaat) is dringend gewenst. Privaat en publiek hebben elkaar hierbij nodig.

Het beschrijven van de kwaliteit van leermiddelen, zoals gewenst door het onderwijsveld, zonder een oordeel te geven (vraag 8) is mogelijk, maar is niet eenvoudig te realiseren. Publiek-private samenwerking, overeenstemming over een vorm van kwaliteitsaanduiding en voortdurend gebruik van wetenschappelijke inzichten ten aanzien van kwaliteit en innovatie zijn hiervoor noodzakelijk. Mogelijke voorbeelden van kwaliteitsaanduidingen in andere sectoren zijn Funda (brede beschrijving, foto's, staat van onderhoud) en Kiwa-keur. De besloten site van VO-content maakt

bijvoorbeeld gebruik van stercollecties. Aan een systematiek zoals de consumentenbond hanteert, met een rangvolgorde op basis van vastgestelde criteria, is men in de wereld van curriculum en leermiddelen nog niet toe.

Het *voortbestaan van KCL-SLO* (vraag 9) is zoals beschreven geen must. Wel is ook in de scenario's aangegeven dat er een noodzaak is voor één informatiepunt, waarbij er vrijwel niet om SLO heengegaan kan worden bij het leveren van onafhankelijke en 'objectieve' informatie over leermiddelen. Dit wordt als basis gewenst door het onderwijsveld, naast de andere wensen over ondersteuning en een kwaliteitsindicatie. Het niet betrekken van SLO (expertfunctie) bij een dergelijk informatiepunt zou bovendien weinig efficiënt zijn. De verschillende scenario's geven verder aan welke betekenis SLO (KCL-SLO) kan hebben voor de diverse betrokkenen.

Bijlage Informatie Delphi-ronde (aangeboden scenario's)

Scenario 1: Kennis- en informatiecentrum voor scholen (leraren, directies, besturen) en overheid

Uitgangspunten

- optimaal bedienen van het onderwijsveld en de markt van leermiddelen met centrale openbare informatiebank met *alle* leermiddelen
- informatie bieden op stelselniveau over gebruik leermiddelen
- expertrol vervullen naar onderwijsveld en naar overheid (stelselverantwoordelijkheid)
- zicht hebben op vraag/behoefte onderwijsveld bij informatie- en selectieproces en bij het inzetten (mix) van leermiddelen
- actuele, herkenbare en goede systematiek ontwikkelen die hanteerbaar is voor het onderwijsveld
- bekend en zichtbaar zijn voor hele onderwijsveld.

Taken

- zoeken en beschrijven (op basis metadata, OBK) van *alle* leermiddelen
- verder ontwikkelen beschrijvingskader/labels/OBK
- analyseren trends en innovaties in gebruik leermiddelen
- behoeften peilen onderwijsveld over welke informatie gewenst is en nagaan welke informatie voldoet en welke niet
- bijhouden trends en ontwikkelingen leermiddelenmarkt en wetenschappelijke ontwikkelingen curriculum
- promotie van functies (wikiwijsleermiddelenplein, leermiddelenmonitor).

Voorwaarden

- financiering door de overheid
- verbinding met SLO
- overleg, afstemming en samenwerking met Kennisnet / verantwoordelijke voor infrastructuur en ict
- overleg en vorm van samenwerking met de marktpartijen van leermiddelen
- overleg en samenwerking met intermediaire organisaties op terrein van curriculum en leermiddelen (sectorraden, EDventure, inspectie, etc.).

Voor- en nadelen Scenario 1: Welke belangrijkste (maximaal 3) voor- en nadelen ziet u aan dit scenario?

Voordelen	Nadelen

Scenario 2: Kennis- en informatiecentrum+ (ook richting ondersteuning)

Uitgangspunten

- optimaal bedienen onderwijsveld en de markt van leermiddelen met centrale openbare informatiebank voor *alle* leermiddelen
- informatie bieden op stelselniveau over gebruik leermiddelen
- expertrol vervullen naar onderwijsveld en naar overheid (stelselverantwoordelijkheid)
- zicht hebben op vraag / behoeften onderwijsveld bij informatie- en selectieproces en bij het inzetten (mix) van leermiddelen
- actuele, herkenbare en vindbare systematiek ontwikkelen
- bekend en zichtbaar zijn voor hele onderwijsveld
- + *extra t.o.v. Scenario 1:*
- professionalisering / ondersteuning onderwijsveld bij informatie- en selectieproces en inzet leermiddelen en ondersteuning bieden bij gebruik ontwikkelde diensten
- publiek-private samenwerking / uitvoering is mogelijk.

Taken

- zoeken en beschrijven (op basis metadata, OBK) van *alle* leermiddelen
- verder ontwikkelen beschrijvingskader/labels/OBK
- analyseren trends en innovaties in gebruik leermiddelen
- behoeften peilen onderwijsveld over welke informatie gewenst is en nagaan welke informatie voldoet en welke niet
- bijhouden trends en ontwikkelingen leermiddelenmarkt en wetenschappelijke ontwikkelingen curriculum
- promotie van functies (informatiebank leermiddelen, leermiddelenmonitor)
- + *extra t.o.v. Scenario 1:*
- samen met partners optimaliseren van het gebruik door het onderwijsveld van ontwikkelde ondersteunende diensten
- samen met partners activiteiten opzetten en uitvoeren om het onderwijsveld (leraren, teams, directie, besturen) te professionaliseren in het informatie- en selectieproces en het inzetten van een mix van leermiddelen.

Voorwaarden

- financiering door de overheid (vermoedelijk hogere kosten)
- verbinding met SLO
- overleg, afstemming en samenwerking met Kennisnet / verantwoordelijke voor infrastructuur en ict
- overleg en vorm van samenwerking met de marktpartijen van leermiddelen
- overleg en samenwerking met intermediaire organisaties op terrein van curriculum en leermiddelen (sectorraden, EDventure, inspectie, etc.)
- + *extra t.o.v. Scenario 1:*
- intern en met OCW overeenstemming bereiken over uitbreiding tweedelijnsfunctie KCL-SLO
- in publiek-privaat samenwerkingsverband (inhoudelijk, financieel, organisatorisch) invulling geven aan ondersteunings- en professionaliseringstaak.

Voor- en nadelen Scenario 2: Welke belangrijkste (maximaal 3) voor- en nadelen ziet u aan dit scenario?

Voordelen	Nadelen

Scenario 3: Kennis- en informatiecentrum++ (ondersteuning én indicatie van kwaliteit)

Uitgangspunten

- optimaal bedienen van onderwijsveld en de markt van leermiddelen met centrale openbare informatiebank met *alle* leermiddelen
- informatie bieden op stelselniveau over gebruik leermiddelen
- expertrol vervullen naar onderwijsveld en naar overheid (kernverantwoordelijkheid)
- zicht hebben op vraag / behoeften onderwijsveld bij informatie- en selectieproces en bij het inzetten (mix) van leermiddelen
- actuele, herkenbare en vindbare systematiek ontwikkelen
- bekend en zichtbaar zijn voor hele onderwijsveld
- + extra t.o.v. Scenario 1 en 2:
- sterkere gerichtheid op de kwaliteit van leermiddelen.

Taken

- zoeken en beschrijven (op basis metadata, OBK) van *alle* leermiddelen
- verder ontwikkelen beschrijvingskader/labels/OBK
- analyseren trends en innovaties in gebruik leermiddelen
- behoeften peilen onderwijsveld over welke informatie gewenst is en nagaan welke informatie voldoet en welke niet
- bijhouden trends en ontwikkelingen leermiddelenmarkt en wetenschappelijke ontwikkelingen curriculum
- promotie van functies (informatiebank leermiddelen, leermiddelenmonitor)
- + extra t.o.v. Scenario 1 en 2:
- uitbreiden metadata/OBK met door onderwijsveld gewenste aspecten van kwaliteit
- ontwikkelen / zoeken van een (waarderings)systematiek voor het weergeven van relevante kwaliteitsaspecten van leermiddelen.

Voorwaarden

- financiering door de overheid (vermoedelijk hogere kosten)
- verbinding met SLO
- overleg, afstemming en samenwerking met Kennisnet / verantwoordelijke voor infrastructuur en ict
- overleg en vorm van samenwerking met de marktpartijen van leermiddelen
- overleg en samenwerking met intermediaire organisaties op terrein van curriculum en leermiddelen (sectorraden, EDventure, inspectie, etc.)
- + extra t.o.v. Scenario 1 en 2:
- afstemming met marktpartijen over beschrijving gewenste kwaliteitsaspecten, eventueel oordeel daarover en overeenstemming over weergave / systematiek ervan.

Voor- en nadelen Scenario 3: Welke belangrijkste (maximaal 3) voor- en nadelen ziet u aan dit scenario?

Voordelen	Nadelen

Vragen voor Delphi-deelnemers:

1. Welk van de geschetste scenario's voor KCL-SLO is naar uw mening wenselijk om het onderwijsveld beargumenteerde keuzes te laten maken voor hoogstaande leermiddelen en om inzicht te genereren in het gebruik van leermiddelen? Wilt u uw antwoord toelichten?

Keuze scenario	Toelichting

2. Zijn er in het door u gekozen scenario taken en/of voorwaarden die aangevuld of weggestreept zouden moeten worden?

Aanvulling taken en/of voorwaarden	Wegstrepen taken en/of voorwaarden

